

Duhovnost u socijalnom radu- primjena metode hagioterapije

Gudelj, Ilijana

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Law / Sveučilište u Zagrebu, Pravni fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:199:954961>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-13**

Repository / Repozitorij:

[Repository Faculty of Law University of Zagreb](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

Ilijana Gudelj

DUHOVNOST U SOCIJALNOM RADU- PRIMJENA
METODE HAGIOTERAPIJE

DIPLOMSKI RAD

Zagreb, 2024.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
PRAVNI FAKULTET
STUDIJSKI CENTAR SOCIJALNOG RADA

DIPLOMSKI STUDIJ SOCIJALNOG RADA

Ilijana Gudelj

DUHOVNOST U SOCIJALNOM RADU- PRIMJENA
METODE HAGIOTERAPIJE

DIPLOMSKI RAD

Prof. dr. sc. Zdravka Leutar

Zagreb, 2024.

Sadržaj	
1. Uvod.....	1
2. Socijalni rad.....	2
2.2. <i>Primjena socijalnog rada</i>	5
2.3. <i>Praksa socijalnog rada</i>	6
2.4. <i>Model prakse socijalnog rada</i>	7
3. Duhovnost	9
3.1. <i>Duhovnost i religioznost</i>	11
3.2. <i>Tipologija duhovnosti</i>	12
4. Duhovnost i socijalni rad.....	14
4.1. <i>Primjena duhovnosti: korisnik</i>	15
4.2. <i>Primjena duhovnosti: stručnjak</i>	17
4.3. <i>Potrebna znanja</i>	19
5. Hagioterapija	20
5.1. <i>Prikaz razvoja hagioterapije</i>	21
6. Duhovna duša	22
6.1. <i>Duhovna duša u kontekstu filozofije</i>	22
6.2. <i>Duhovna duša u kontekstu teologije</i>	23
6.3. <i>Duhovna duša u kontekstu suvremenih znanstvenih istraživanja</i>	23
6.4. <i>Duhovne sposobnosti</i>	24
7. Područja hagioterapije.....	26
8. Primjena metode hagioterapije u socijalnom radu	28
8.1. <i>Primjena koncepta duhovnosti u socijalnom radu</i>	28
8.2. <i>Hagioterapija i socijalni rad</i>	29
8.3. <i>Primjena hagioterapije u socijalnom radu</i>	30
9. Zaključak	32
Literatura.....	34

Duhovnost u socijalnom radu- primjena metode hagioterapije

Sažetak:

Socijalni rad je znanstvena disciplina i profesija koja se pojavljuje tijekom 19. stoljeća. Od tada se socijalni rad neprestano razvija te unaprjeđuje metode svojeg rada. Socijalni rad tijekom svojeg razvoja zadržava isti cilj, a to je pružanje pomoći korisnicima te povećanje kvalitete njihovih života. U svojoj praksi, socijalni rad se nastoji usmjeriti na sve korisnikove dimenzije. Jedna od tih dimenzija jest i duhovna dimenzija, duhovnost korisnika. Duhovnost nudi odgovore na pitanja o smislu i svrsi života, miru, zdravlju, sreći, ljubavi, životu i smrti. Narušeno duhovno zdravlje utječe na ostale dimenzije čovjekovog bića te narušava kvalitetu života stoga je potrebno poraditi na duhovnom zdravlju. Jedna od metoda kojom je moguće raditi na duhovnom zdravlju jest hagioterapija. Hagioterapija je novost na području znanosti i prakse te još uvijek širi područje svoje primjene. Ovaj rad donosi pregled teme duhovnosti unutar socijalnog rada te mogućnost primjene metode hagioterapije na području prakse socijalnog rada. Cilj ovog rada jest sustavan prikaz mogućnosti primjene duhovnosti unutar prakse socijalnog rada te analiza primjene duhovne metode hagioterapije. Svrha ovog rada ogleda se u prijedlogu novih načina primjene duhovnosti te njezinih koncepata u okviru socijalnog rada.

Ključne riječi: duhovnost, socijalni rad, praksa socijalnog rada, hagioterapija

Spirituality in social work- application of hagiotherapy method

Abstract:

Social work is a scientific discipline and profession that emerged during the 19th century. Since then, social work has been constantly developing and improving the methods of its work. During its development, social work maintains the same goal, which is to help users and increase their quality of life. In its practice, social work tries to focus on all users dimensions. One of these dimensions is the spiritual dimension, the spirituality of the user. Spirituality offers answers to questions about the meaning and purpose of life, peace, health, happiness, love, life and death. Impaired spiritual health affects other dimensions of a person's being and impairs the quality of life, so it is necessary to improve spiritual health. One of the methods by which it is possible to work on spiritual health is hagiotherapy. Hagiotherapy is a novelty in the field of science and practice and is still expanding its field of application. This paper provides an overview of the topic of spirituality within social work and the possibility of applying the hagiotherapy method in the field of social work practice. The goal of this paper is a systematic presentation of the possibility of applying spirituality within the practice of social work and an analysis of the application of the spiritual method of hagiotherapy. The purpose of this work is reflected in the proposal of new ways of applying spirituality and its concepts within the framework of social work.

Key words: spirituality, social work, social work practice, hagiotherapy

Izjava o izvornosti

Ja, Ilijana Gudelj pod punom moralnom, materijalnom i kaznenom odgovornošću, izjavljujem da sam isključiva autorica diplomskog rada te da u radu nisu na nedozvoljeni način (bez pravilnog citiranja) korišteni dijelovi tuđih radova te da se prilikom izrade rada nisam koristila drugim izvorima do onih navedenih u radu.

Ime i prezime: Ilijana Gudelj

Datum: 23.5.2024.

1. Uvod

Socijalni rad je profesija i znanstvena disciplina koja promiče socijalne promjene, socijalni razvoj, socijalnu koheziju, osnažuje ljude za samostalno djelovanje (IFSW, 2014.) te profesija koja svojim djelovanjem nastoji odgovoriti na izazove društva. Praksa socijalnog rada uključuje rad s ljudima i društvenim strukturama te se navedenim radom nastoji odgovoriti na njihove izazove i povećati njihova dobrobit (IFSW, 2014). Dakle, pojedinac, zajednica i društvo u cjelini su nešto s čime socijalni rad svakodnevno dolazi u kontakt, te se s istima bavi. Sami pojedinci, zajednice i društvo se neprestano razvijaju i mijenjaju. Ukoliko socijalni rad nastoji na kvalitetan i sveobuhvatan način odgovoriti na izazove navedenih skupina te povećati njihovu dobrobit, potreban je neprestan razvoj i napredak socijalnog rada i njegove prakse u skladu s promjenama u društvu. Naime, zadaća socijalnog rada te prakse socijalnog rada jest da se stalno razvija kroz partnerstvo i usklađivanje s dionicima, osobama koje su uključene u određeni problem ili rizičnu situaciju (Ajduković, 2008.). Navedeni razvoj se događa tijekom svih faza promjene unutar socijalnog rada, od samog definiranja potreba i poteškoća, zatim tijekom izbora načina njihovog rješavanja i na kraju za vrijeme samog praćenja postignute promjene (Ajduković, 2008.). Pored stalnog razvoja i napretka socijalnog rada potrebno je u praksi staviti korisnika u središte svih procesa promjene te postupke prilagoditi korisnikovoj situaciji, primijeniti holistički pristup. Potrebno je korisnika sagledati kroz njegove četiri dimenzije: psihološku, tjelesnu, socijalnu i duhovnu. Upravo je posljednja dimenzija čovjeka, duhovnost bila predmetom propitkivanja unutar struke socijalnog rada. Naime, duhovnost je bila prisutna u samim počecima socijalnog rada (Leutar, 2023.), ali dolazi do propitkivanja ispravnosti njezinog korištenja te se smanjuje prisutnost iste unutar socijalnog rada. Nakon faze propitivanja te manje upotrebe duhovnosti, zbog smatranja duhovnosti dijelom privatnosti korisnika, duhovnost ponovno pronalazi svoje mjesto unutar prakse socijalnog rada. Naime ljudi se svakodnevno susreću s različitim životnim situacijama, preprekama i izazovima koji ostavljaju posljedice na njihovu svakodnevnicu te pogled na krajnji smisao i svrhu života. Osobe nastoje u takvim situacijama pronaći taj isti smisao i svrhu života. Opisana potraga za svrhom i smislom života te potreba za istima se može shvatiti kao duhovnost čovjeka (Leutar i

Leutar, 2017.). Navedenom potragom za smislom i svrhom života te upotrebom holističkog pristupa, gdje je duhovnost jedna od četiri dimenzije čovjeka, duhovnost možemo ponovno povezati sa socijalnim radom. Na koji način se duhovnost još može povezati sa strukom i profesijom socijalnog rada možda ćemo saznati i tijekom pisanja ovog preglednog rada. Naime, cilj ovog rada jest sustavan prikaz mogućnosti primjene duhovnosti unutar prakse socijalnog rada te analiza primjene duhovne metode hagioterapije. Za izradu ovog rada biti će korištena metoda teorijskog rada. Teorijskim radom moguće je utvrditi postojeću primjenu duhovnosti u socijalnom radu, uočiti raznolikosti te identificirati nove načine primjene te iste duhovnosti. Nadalje, teorijskim preglednim radom moguće je opisati područje primjene duhovnosti, a zatim i hagioterapije u socijalnom radu koje može poslužiti za daljnja istraživanja u vidu smjernica za razna kvalitativna ili kvantitativna istraživanja na ovu temu. Ovim preglednim radom nastojati će se pronaći odgovori na pitanja postoji li mogućnost primjene duhovnosti unutar prakse socijalnog rada te tko sve može koristiti duhovnost u socijalnom radu. Svrha ovog rada jest predložiti nove načine primjene duhovnosti te njezinih koncepata u socijalnom radu. Dakle, ovaj rad može poslužiti kao svojevrsni vodič te temelj za daljnje razvijanje duhovnosti unutar socijalnog rada. Na taj način, ovaj rad doprinosi poboljšanju pružanja skrbi unutar samog socijalnog rada, ali i cijelog sustava socijalne skrbi i drugih sustava gdje rade socijalni radnici. U prvom dijelu rada pružiti će se pregled konstrukata socijalnog rada te duhovnosti. U središnjem dijelu rada usmjeriti ćemo se na prikaz primjene duhovnosti unutar socijalnog rada. Nakon središnjeg dijela, usmjeravamo se na prikaz primjene metode hagioterapije u socijalnom radu te dajemo uvid u područja primjene hagioterapije u praksi socijalnog rada.

2. Socijalni rad

Kako bismo mogli obrađivati temu socijalnog rada potrebno je istu za početak definirati. Svakodnevno, iz različitih izvora možemo čuti o pojmu socijalnog rada. Iako, je pojam socijalnog rada sveprisutan u današnjem društvu, malotko zbog same složenosti i opsega pojma socijalnog rada može na ispravan način definirati te objasniti isti. Kako bi pojam socijalnog rada bio razumljiviji te jasniji, definirati ćemo ga pomoću tri različite definicije. Riječ je o zakonskoj, teorijskoj te operativnoj definiciji socijalnog rada. Navedenim definicijama želimo ponuditi cjeloviti i potpuniji prikaz

navedenog konstrukta iz različitih perspektiva. Prva definicija pomoću koje ćemo definirati socijalni rad jest zakonska definicija. Zakonsku definiciju socijalnog rada možemo pronaći u Zakonu o djelatnosti socijalnog rada. Zakonom o djelatnosti socijalnog rada, te definiranjem pojma socijalnog rada unutar istog zakona, Republika Hrvatska nastoji svojim građanima pojasniti što je ona spremna ponuditi građanima u vidu djelatnosti socijalnog rada. Navedeni Zakon, Zakon o djelatnosti socijalnog rada, socijalni rad definira na sljedeći način.

„Djelatnost socijalnog rada obavlja se u području socijalne skrbi, odgoja i obrazovanja, zdravstva, pravosuđa, zaštite obitelji, civilnog društva, vjerskih i humanitarnih zajednica i u drugim područjima (Zakon o djelatnosti socijalnog rada, NN 18/2022, čl. 5). Cilj je obavljanja djelatnosti socijalnog rada osnaživanje pojedinaca, obitelji, grupa i zajednice te razvoj njihovih sposobnosti za samopomoć, poticanje socijalnih promjena, razvoj kvalitetnih i dostupnih socijalnih usluga, promicanje socijalne kohezije, zastupanje osjetljivih i obesnaženih društvenih skupina te otklanjanje zapreka s kojima se ljudi susreću u ostvarivanju svoje socijalne sigurnosti, postizanje socijalno pravednog društva koje je zasnovano na humanizmu i ljudskim pravima koje svim svojim članovima omogućava dostojanstven život (Zakon o djelatnosti socijalnog rada, NN 18, čl. 4)“. Zakonska definicija socijalni rad definira pomoću njezinih ciljeva te pomoću opisa područja samih djelatnosti socijalnog rada. U gore navedenoj zakonskoj definiciji nije konkretno navedeno što jest socijalni rad, ali je opisano koje se djelatnosti smatraju socijalnim radom te što je sam cilj socijalnog rada. Nadalje, iz definicije je jasno gdje se u najvećoj mjeri, u kojim sustavima te s kojim skupinama obavlja djelatnost socijalnog rada. Riječ je o području socijalne skrbi, odgoja i obrazovanja, zdravstva, pravosuđa te područjima koja se bave zaštitom obitelji, civilnog društva te vjerskim i humanitarnim zajednicama. Isto tako, u definiciji su navedeni krajnji ciljevi i svrhe socijalnog rada, odnosno ono čemu praksa socijalnog rada nastoji doprinijeti. Druga definicija kojom ćemo dodatno pojasniti pojam socijalnog rada jest teorijska definicija. Teorijsku definiciju socijalnog rada nam nudi Međunarodno udruženje socijalnih radnika (*International Federation of Social Workers*). Međunarodno udruženje socijalnih radnika je 2014. godine socijalni rad definiralo kao

„praktično utemeljenu profesiju i znanstvenu disciplinu koja promiče socijalne

promjene i razvoj, socijalnu koheziju, te osnaživanje ljudi za njihovo samostalno i slobodno djelovanje. Ključna načela socijalnog rada su ostvarivanje socijalne pravde, poštivanje ljudskih prava, društvene odgovornosti i društvenih različitosti. Praksa socijalnog rada uključuje rad s ljudima i društvenim strukturama kako bi se odgovorilo na njihove izazove i povećala njihova dobrobit. Takav rad temelji se na znanjima i teorijama socijalnog rada i društveno-humanističkih znanosti, te znanjima koja proizlaze iz kulturoloških specifičnosti različitih društava“ (IFSW, 2014.).

Definicijom Međunarodnog udruženja socijalnih radnika, socijalni rad se smatra profesijom i znanstvenom disciplinom istovremeno. Iz gore napisane teorijske definicije možemo saznati koja su to znanja i teorije potrebne za kvalitetno i ispravno obavljanje djelatnosti socijalnog rada. Znanja i teorije koje su potrebne za obavljanje djelatnosti socijalnog rada su povezane s kulturnim specifičnostima svake države i društva te iste države. Naime, pojam socijalnog rada ne označava isti pojam unutar svake države na svijetu. Pojam socijalnog rada ne mora nužno označavati iste djelatnosti u svakoj od država. Primjerice u afričkim zemljama Zimbabve i Lesoto, zbog nedostatka svijesti i znanja pripadnika društva, ali i političkih dužnosnika se socijalnim radom bave zanimanja poput politologa ili pak sociologa (Chitereka, 2009.). Glavni zadatak socijalnih radnika s područja afričkog kontinenta jest podizanje svijesti stanovništvu o najrasprostranjenijim zaraznim bolestima koje predstavljaju velik problem ondašnjim zemljama (Chitereka, 2009.; Kang’ethe, 2014.). S druge strane, posao socijalnih radnika u primjerice u Hrvatskog može imati određenu ulogu u području zdravstva, no ta uloga se u velikoj mjeri razlikuje od uloge socijalnog radnika s područja afričkog kontinenta. Svakako u obzir treba uzeti i druge kulturološke, materijalne i druge razlike koje su prisutne u ovim zemljama no naglasak je zapravo na tome da socijalni rad ne mora nužno označavati isti pojam u svakoj državi svijeta. Nakon zakonske i teorijske definicije slijedi prikaz operativne definicije socijalnog rada. Operativna definicija za socijalni rad navodi kako je „*socijalni rad stručno područje društvenih znanosti, bavi se sustavnim liječenjem i rješavanjem psihosocijalnih problema pojedinca, skupina i zajednice. Socijalni rad ima svoje korijene u društvu kako bi se bavio socijalnim problemima. Ima dva glavna cilja: formiranje okruženja koje pomaže stvaranju sigurnog životnog okruženja i stvaranje sustava socijalne skrbi koji pomažu pojedincima i zajednici da žive kreativnije i*

primjerenije“ (Hassan, 2016.:495). Iz navedene operativne definicije socijalnog rada možemo vidjeti kako socijalni rad primjenjuje različite metode rada s korisnicima. Naime, praksu socijalnog rada je moguće provoditi s pojedincima, grupama te skupinama. Pored opisa metoda rada unutra socijalnog rada navedena su dva glavna cilja. Uzimajući u obzir oba napisana cilja za zaključiti je kako je glavni cilj socijalnog rada ono što je već u prethodnom dijelu napisano, a to je promicanje socijalnih promjena, socijalne kohezije te osnaživanje ljudi i unaprjeđenje kvalitete njihovih života (IFSW, 2014.). Kako bi socijalni rad mogao unaprijediti kvalitetu života te ispuniti i ostale ciljeve koji su prethodno navedeni u definicijama socijalni rad je potrebno primijeniti u društvu. Praksa socijalnog rada ima korijene u društvenim strukturama te u društvu općenito jer se zapravo bavi socijalnim problemima (Hassan, 2016.). Isto tako, socijalni rad je pored znanstvene discipline i praktična profesija te upravo zbog svoje praktične primjene dolazi u doticaj s ljudima, odnosno korisnicima.

2.2. Primjena socijalnog rada

Praksa socijalnog rada, odnosno način na koji se provodi ista može ovisi o području rada stručnjaka. Naime, socijalni radnici, kao stručnjaci koji u najvećoj mjeri provode praksu socijalnog rada rade na raznim područjima i sustavima unutar društva. Sustav socijalne skrbi, područje odgoja i obrazovanja, zdravstva, pravosuđa, lokalne uprave, civilnog društva, vjerskih i humanitarnih zajednica su samo neka od područja gdje možemo susresti socijalne radnike te socijalni rad kao takav. Sustav u kojem je zaposlen najveći broj socijalnih radnika te sustav koji u najvećoj mjeri provodi praksu socijalnog rada unutar Republike Hrvatske jest sustav socijalne skrbi. Djelatnost socijalne skrbi pored sustava socijalne skrbi te ustanova socijalne skrbi, mogu obavljati jedinice lokalne i područne samouprave, udruge, vjerske zajednice, druge pravne osobe, obrtnici i druge fizičke osobe koje obavljaju djelatnost socijalne skrbi, pod uvjetima i na način propisan Zakonom o socijalnoj skrbi, propisima koji uređuju udomiteljstvo te provedbenim propisima (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 156/2023, čl.17, st.1). Što točno označava socijalna skrb te djelatnost iste možemo također pronaći u Zakonu o socijalnoj skrbi, koji socijalnu skrb definira na sljedeći način.

„Socijalna skrb organizirana je djelatnost od javnog interesa čiji je cilj pružanje pomoći socijalno ugroženim osobama kao i osobama u nepovoljnim osobnim ili obiteljskim okolnostima, a obuhvaća prevenciju, pomoć i podršku pojedincu, obitelji i

skupinama, u svrhu unaprjeđenja kvalitete života, te poticanje promjena i osnaživanja korisnika, rad njihova aktivnog uključivanja u život zajednice“ (Zakon o socijalnoj skrbi, NN 156/2023, čl.3). Najčešći korisnici i društvene skupine s kojima socijalni radnici rade te pružaju socijalnu skrb jesu osobe koje se suočavaju s problemom siromaštva, nezaposlenosti, osobe s problemima ovisnosti te osobe s drugim psihičkim i fizičkim oboljenjima. Pored prethodno navedenih skupina korisnika socijalni radnici rade i u području zaštite djece i obitelji koji se suočavaju s određenim poteškoćama. Poteškoće mogu biti povezane s obiteljskim nasiljem, narušenim obiteljskim odnosima, poteškoćama u ostvarivanju roditeljske skrbi i odgoju djece te druge poteškoće. Pored rada u javnim ustanovama te sustavima sve veći broj socijalnih radnika radi u privatnoj praksi na radnim mjestima konzultanata organizacija, u ljudskim resursima ili pak kao obiteljski terapeuti i savjetnici. Dakle, socijalni radnici svoja stečena znanja i vještine mogu primjenjivati sa svim osobama koje se susreću s određenim životnim, socijalnim rizicima. Navedeni socijalni rizici su zapravo nepovoljne društvene okolnosti koje mogu otežati ili predstavljati prijetnju zadovoljenja potreba članova društva (Ajduković, 2008.). Navedena nemogućnost zadovoljenja potreba, ukoliko se ne potraži pomoć, može dovesti do nepovoljnih posljedica na osobnoj, obiteljskoj razini te razini zajednice (Ajduković, 2008). One kao takve u konačnici mogu predstavljati prijetnju cijelom društvu te su iz tog razloga potrebni stručnjaci koji mogu pomoći u zadovoljenju određenih potreba kako bi se popravile životne okolnosti osoba, a ti stručnjaci su upravo stručnjaci koje provode socijalni rad te socijalnu skrb.

2.3. Praksa socijalnog rada

Riječ „praksa“ dolazi od grčke riječi *praxis* koja ima značenje „djelovanja“ te „proizvođenja“ rezultata određenog djelovanja. Praksa zajedno s teorijom čini jednu cjelinu koja predstavlja bit čovjekovog postojanja (Šerić, 2017.). Upravo praksa socijalnog rada obuhvaća važne elemente čovjekovog postojanja. Naime, čovjekova egzistencija se ogleda u mogućnosti normalnog funkcioniranja pojedinca, grupe ili zajednice te izostanak određenih ugrožavajućih čimbenika koji otežavaju to isto normalno funkcioniranje (Šerić, 2017.). Upravo u nastojanju omogućavanja normalnog funkcioniranja pojedinaca, grupe ili zajednice socijalni radnici socijalni rad provode u praksu. Naime, kako bi socijalni rad uspio u ostvarenju svog cilja, odnosno

poboljšanja kvalitete života pojedinca i društva u cjelini potrebno je aktivno sudjelovanje svih članova društva pa tako i samih stručnjaka, socijalnih radnika. Potrebno je raditi s ljudima te društvenim skupinama kako bi se na uspješan način odgovorilo na njihove potrebe te unaprijedila njihova dobrobit (IFSW, 2014.) Upravo iz tog razloga praksa socijalnog rada, pored stavljanja fokusa na socijalne probleme te socijalne potrebe, istražuje mogućnosti korištenja resursa navedenih pojedinaca, skupina i zajednica kako bi oni sami mogli doprinijeti boljem osobno ili grupnom funkcioniranju (Šerić, 2017.). Dakle, praksa socijalnog rada se ostvaruje putem partnerstva te uključivanja svih dionika određenog problema ili situacije (Ajduković, 2008.). Putem suradnog odnosa, u suradnji s korisnikom socijalni radnik ima mogućnost korisniku pružiti materijalnu ili drugu nematerijalnu pomoć s ciljem prevladavanja izazova zbog kojeg je potražio pomoć. Praksu socijalnog rada potrebno je temeljiti na humanističkim idealima te na poštivanju ljudskih prava. Isto tako, tijekom provedbe prakse socijalnog rada potrebno je poštivanje ključnih načela socijalnog rada te socijalne skrbi. Ključna načela socijalnog rada ogledaju se u postizanju socijalne pravde, poštivanju ljudskih prava, društvene odgovornosti te društvenih različitosti (IFSW, 2014.). S druge strane, ključna načela socijalne skrbi su načelo supsidijarnosti, načelo socijalne pravičnosti, načelo dostupnosti, načelo individualizacije, načelo pravodobnosti, načelo informiranosti, načelo sudjelovanja u donošenju odluka, načelo tajnosti i zaštite podataka, načelo privatnosti, načelo kombinirane socijalne politike te načelo socijalnih inovacija. Sva navedena načela, tijekom prakse socijalnog rada, nastoje jamčenje dostojanstva, privatnosti, autonomije te individualnosti korisnika i korisnica s ciljem što profesionalnijeg odnosa koji bi se trebao biti ispunjen međusobnim povjerenjem te poštovanjem.

2.4. Model prakse socijalnog rada

Životne te društvene okolnosti korisnika te mogućnosti koje proizlaze iz istih okolnosti utječu i oblikuju modele prakse socijalnog rada na različitim područjima (Šerić, 2017.). Područja profesionalne prakse socijalnog rada se međusobno nadopunjuju te prožimaju, no s druge strane ipak imaju neke svoje specifičnosti (Šerić, 2017.). Navedene specifičnosti utječu na izbor metoda rada te primjenu određenih tehnika i vještina koji su primjenjivi u određenom području. Primjerice, metode rada koje primjenjuju stručni radnici u Hrvatskom zavodu za socijalni rad se mogu razlikovati

od metoda rada socijalnih radnika zaposlenih u području zdravstva, primjerice u Klinici za psihijatriju Vrapče. Odabir metode rada može ovisiti o skupini korisnika, ustroju organizacije te drugim čimbenicima. Imajući prethodno napisano na umu, socijalni radnici pored osnovnog fakultetskog obrazovanja katkada moraju usavršavati svoja znanja, vještine i kompetencije kako bi mogli raditi na područjima uže specijalnosti. Ono što je zajedničko većini područja primjene prakse socijalnog rada jest primjena socijalnog modela rada. Naime, u radu s korisnicima stručnjaci se moraju se usmjeriti na samu osobu, ali i na interakciju s okolinom. Koristeći holistički pristup, stavljajući korisnika u fokus promatranja, stručnjaci započinju ostvarivanje dijaloga s korisnikom. Zajedničkim naporom i trudom osoba, koje su uključene u poteškoću korisnika, te socijalnim radnikom se u konačnici definira poteškoća koja će biti predmetom daljnjeg rada (Ajduković, 2008.). Na taj način poteškoću sagledavamo iz više različitih perspektiva što omogućava ispravnije te preciznije određenje poteškoće, odnosno izazova s kojim se pojedinac ili skupina suočava. Nakon početnog određenja te definiranja poteškoće pomažući proces se usmjerava ka definiranju mogućih rješenja koja su primjenjiva u pojedinom slučaju. Izbor najprikladnije i najprimjenjivijeg rješenja održati će se ovisno o čimbenicima same poteškoće, a sve putem suradnog odnosa korisnika i stručnjaka, socijalnog radnika. Suradni odnos stručnjaka i korisnika obilježen je podrškom i ohrabrenjem koje stručnjak pruža korisniku pri donošenju rješenja, jer sama odgovornost o odluci te primjeni određenog rješenja jest na korisniku. Navedeno se temelji na dvjema osnovnim vrijednostima koje označavaju praksu socijalnog rada. Prva vrijednost socijalnog rada se odnosi na vjerovanje u jedinstvenost svakog pojedinca i poštivanje njegove individualnosti (Urbac, 2001.). Navedenu vrijednost poštujemo tako što se prema korisniku odnosimo kao prema pojedincu, ohrabrujući ga da sudjeluje u procesu rješavanja problema, otkrivajući te koristeći potencijale korisnika, očekujući od korisnika potencijale za rješenje problema te poštujući korisnikovo dostojanstvo kroz obrasce komuniciranja (Urbanc, 2001.). Druga vrijednost se ogleda u vjerovanje u korisnikovo pravo na samoodređenje (Urbanc, 2001.). Dakle, korisnikovo pravo na samoodređenje temelji se na vjerovanju da pojedinac ima pravo samostalno donositi odluke (Urbanc, 2001.). Isto tako, pored donošenja samostalne odluke korisnika, samoodređenje se ogleda i u spremnosti traženja alternativnih rješenja, u odnosu na rješenja koje socijalni radnik

smatra najprikladnijim (Urbanc, 2001). Ukoliko korisnik traži alternativno rješenje, obveza socijalnog radnika je ponuditi korisniku vlastite sugestije koje korisnik nije dužan razmotriti niti uvažiti (Urbanc, 2001.). Prilikom iznošenja vlastitih sugestija važno je voditi računa o profesionalnim te osobnim granicama te o vlastitom i korisnikovom pravu na samoodređenje. Socijalni radnici imaju dužnost te odgovornost za poticanje korisnikove sposobnosti odlučivanja, odnosno prava na samoodređenje. Nakon što je korisnik, kroz pomažući i suradni, odnos donio odluku o rješenju te navedeno rješenje primijenio, slijedi praćenje primjene istog rješenja te postignute promjene koja se očekuje aplikacijom odabranog rješenja. Korisnik je slobodan u svakom trenutku procesa aplikacije rješenja u slučaju poteškoća obratiti se socijalnom radniku te zatražiti pomoć. Tijekom različitih dijelova pomažućeg procesa socijalni radnici i korisnici mogu imati različite doživljaje socijalne situacije (Ajduković, 2008). Predodžba dobrobiti iz perspektive, ne mora odgovarati predodžbi dobrobiti iz perspektive korisnika (Urbanc, 2001.). Socijalni radnici imaju odgovornost detaljno ispitati te razjasniti pojedine korake s korisnikom kako ne bi došlo do različitog tumačenja. Primjerice, socijalni radnik treba detaljno ispitati korisnikovo značenje dobrobiti te utvrditi koje želje, odnosno nezadovoljene potrebe se kriju iza navedenog problema (Urbanc, 2001.). Na koji će način pristupiti problemu te koju će metodu rada odabrati ovisi o pojedinostima samog stručnjaka i korisnika. Ono što su dužni socijalni radnici, tijekom cijelog provođenja postupka te procesa, jest postupanje u skladu s važećim zakonima, propisima, javnim ovlastima te etičkim kodeksom.

3. Duhovnost

Nakon što je u prethodnom dijelu ovog rada bilo nešto više riječi o socijalnom radu te njegovoj praksi, u ovom dijelu rada posvetiti ćemo se drugom konstruktivnom ovoga rada. Riječ je konstruktivnom duhovnosti. Pojam duhovnosti teško je definirati iz razloga što se tijekom definiranja samog pojma koriste pojmovi religije, vjere i duhovnosti kao sinonimi (Leutar i Leutar, 2017.). Iz tog razloga duhovnost ćemo definirati pomoću dvije različite definicije, baš kako smo učinili s prvim konstruktivnim socijalnim radom. Svrha ovakvog definiranja jest bolje i jasnije razumijevanje samog konstrukta. Duhovnost će biti definirana pomoću teorijske te operativne definicije. Naime, kako konstruktivna duhovnost nije zakonski određen niti definiran isti nije moguće definirati pomoću zakonske definicije. Možda će se prepoznavanjem velike uloge i važnosti

duhovnosti u društvu, u budućnosti javiti potreba za zakonskim određenjem, no duhovnost je za sada apstraktni pojam kojega je teško opisati riječima pa tako i zakonskim člancima. Prva definicija kojom ćemo definirati duhovnost jest teorijska definicija. Teorijska definicija duhovnosti kaže kako se duhovnost „*odnosi na područje ljudske egzistencije, koja leži u onostranosti svih materija, oblika koji vlastitom životu daju osjećaj smislenosti, povezanosti, integriteta i nade*“ (Leutar i Leutar, 2010.:83). Prema Leutar i Leutar (2017.). duhovnost predstavlja ljudsku potrebu za pronalaženjem krajnjeg smisla i svrhe u životu. Duhovnost obuhvaća teme poput svrhe i smisla života, mira, zdravlja, sreće, ljubavi, života i smrti (Leutar i Leutar, 2017.). U navedenom opisu konstrukta možemo vidjeti subjektivne indikatore duhovnosti. Naime, teme poput svrhe i smisla života, mira, sreće, ljubavi, zdravlja, života i smrti predstavljaju subjektivno vrijednosno određene teme. Svaki čovjek za sebe određuje važnost pojedine teme te što ona za njega zapravo znači. Isto tako, krajnji smisao života, ono što zapravo jest potreba čovjeka prema navedenoj definiciji duhovnosti, predstavlja za svaku osobu nešto drugo. Nakon teorijske definicije, slijedi operativna definicija duhovnosti. Operativna definicija definira duhovnost na sljedeći način.

„Duhovnost je složen i višedimenzionalan dio ljudskog iskustva. Ima kognitivni, iskustveni i ponašajni aspekt. Kognitivni ili filozofski aspekti uključuju potragu za smislom, svrhom i istinom u životu te uvjerenja i vrijednosti po kojima pojedinac živi. Iskustveni i emocionalni aspekti uključuju osjećaje nade, ljubav, povezanost, unutarnji mir, utjeha i podršku. To se odražava na kvalitetu unutarnjih resursa pojedinca, sposobnost davanja i primanja duhovne ljubavi te vrste odnosa i veza koji imaju sa sobom, zajednicom, okolišem i prirodom i transcendentnim. Ponašajni aspekt duhovnosti uključuje način na koji osoba izvana manifestira individualna duhovna uvjerenja i unutarnje duhovno stanje“ (Anandarajah i Hight, 2001.:83). U definiciji Anandarajah i Hight konstrukt duhovnosti je operacionaliziran. Naime, navedeno je kako je duhovnost višedimenzionalan dio ljudskog iskustva te su navedeni aspekti duhovnosti. Prvi aspekt, kognitivni aspekt duhovnosti označava potragu za smislom, svrhom, istinom, uvjerenjima, vrijednostima (Leutar i Leutar, 2017.). Drugi aspekt duhovnosti, iskustveni aspekt čine osjećaji nade mira, utjehe i podrške (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Iskustveni aspekt duhovnosti se ogleda pomoću unutarnjih

resursa svakog čovjeka (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Posljednji, ponašajni aspekt duhovnosti podrazumijeva svakodnevnu primjenu duhovnih uvjerenja te duhovnog stanja (Leutar i Leutar, 2017.). Promatrajući duhovnost kroz dvije, prethodno napisane teorije (Leutar i Leutar, 2017., Anandarajah i Hight, 2001.:83) možemo steći najjasniju te razumljiviju sliku o samom konstruktu. Isto tako, ono što je zajedničko svim definicijama duhovnosti jest to što se u svakoj spominje vlastiti život svakog pojedinca. Naime, duhovnost je vezana uz život svakog pojedinca te svaki pojedinac ostvaruje duhovnost osobno za sebe.

3.1. Duhovnost i religioznost

Pojedinac na različite načine može izražavati svoju duhovnost. Formalna religijska praksa jedan je od načina izražavanja vlastite duhovnosti (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Često u literaturi možemo pronaći kako se duhovnost i religioznost poistovjećuju te se smatraju sinonimima. Duhovnost i religioznost ne označavaju iste pojmove te ih kao takve treba razlikovati. U nastavku teksta pokušati ćemo pojasniti razliku između navedenih pojmova. Leutar i Leutar (2010.) religioznost definiraju kao osobu usmjerenost u slijedenju određenih ideja koje su vezane uz transcendentne sadržaje. Navedeno se može očitovati u svakodnevnom činjenju određenih postupaka. Nadalje Dučkić i Blažeka Kokorić (2014.) smatraju kako je religioznost moguće definirati u užem te širem smislu. Definicija, odnosno određenje religioznosti u širem smislu označava konfesionalnu, vjersku pripadnost i uključenost osobe u određene vjerske prakse. Religioznost u širem smislu uzima u obzir sami odnos pojedinca prema religiji, osobni doživljaj važnosti te iste religije u vlastitom životu te povezanost sa svetim, nadnaravnim (Črpić i Zrinščak, 2010., prema Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Religioznost se odnosi na subjektivno i individualno te osobno iskustvo. Isto tako, religioznost može imati elemente kolektivnog karaktera (Nedeljković, 2017.). Navedeno se ogleda u pripadnosti nekoj vjerskoj zajednici te osjećaju pripadnosti istoj. S druge strane duhovnost ima elemente osobnog jer se veže uz smisao, svrhu vlastitog života. Dakle, religioznost označava osobni, pojedinačni odnos prema Bogu, dok duhovnost označava područje ljudske egzistencije, odnosno područje životnog smisla, svrhe i drugog (Leutar i Leutar, 2010.). Pojam duhovnosti nešto je širi i općenitiji od pojma religioznosti te je iz tog razloga više prisutan u sekulariziranom svijetu. Pojedinici katkada upravo zbog preuske, dogmatske i moralizirajuće definicije

religioznosti izbjegavaju reći kako su religiozni te navode samo kako su duhovni (Bešlić, 2017.). Ipak pojmovi religioznosti i duhovnosti nisu međusobno isključivi. To bi značilo da pojedinac koji je religiozan istovremeno može biti i duhovan. Isto tako, pojedinac može biti religiozan bez duhovnosti te duhovan bez religioznosti. S druge strane prema McKinlay (2006.) duhovnost i religioznost nije moguće odvojiti. Religioznost nastaje iz duhovnosti, jer se religioznost zapravo smatra dijelom duhovnosti čovjeka (McKinlay, 2006.). Dakle, duhovnost u sebi sadrži religioznost, a osobe koje formalno ne pripadaju nijednoj religiji, ipak imaju određene duhovne potrebe (Leutar i Leutar, 2010.). Duhovne potrebe mogu označavati potrebu za spoznajom životnog smisla i svrhe, osjećajima nade i dostojanstva ili pak potreba za zajedništvom s drugima.

3.2. Tipologija duhovnosti

U prethodnom dijelu rada duhovnost smo definirali kao ljudsku potrebu za pronalaženjem krajnjeg smisla i svrhe u životu (Leutar i Leutar, 2017.). Prema navedenom tumačenju duhovnost za svaku osobu može predstavljati različito. Naime, različite životne stvari i ostvarenja mogu za osobe predstavljati životni smisao i svrhu. Dakle, duhovnost za svakog pojedinca predstavlja nešto osobno i pojedinačno. Iz tog razloga moguće je postojanje različite tipologije duhovnosti za svaku osobu. Duhovnost nije za svakog pojedinca jednako značajna u životu te ne predstavlja isti pojam za svakoga. Slijedom svega navedenog u ovom dijelu rada će biti navedena tipologija duhovnosti prema stupnju značenja duhovnosti u životu te podudaranja općih važnosti u životu s duhovnošću. Riječ je o tipologiji duhovnosti koju su nam predstavili autor Umland-Sikkema i suradnici 2018. godine. Tipologija duhovnosti, prema stupnju značenja u životu te podudaranja općih važnosti u životu s duhovnošću, obuhvaća četiri vrste duhovnosti. Riječ je o sveprisutnoj duhovnosti, zatim popratnoj duhovnosti, zatvorenoj duhovnosti te odsutnoj duhovnosti (Umland-Sikkema i sur., 2018.). Svaka pojedina razina i vrsta duhovnost će biti zasebno pojašnjena. Kada je riječ o prvom tipu duhovnosti, sveprisutnoj duhovnosti, ona se odnosi na pojedince čiji se životni smisao ogleda u povezanosti s transcendentnim te učenju iz vlastitih iskustava na putu ostvarenja svog životnog smisla (Umland-Sikkema i sur., 2018.). Transcedentno, nadnaravno može za svakog pojedinca označavati različito. Primjerice to može biti nedefinirana viša sila, Bog ili nešto drugo. Što god za osobu predstavljalo

sliku transcendentnoga, osobe s ovim tipom duhovnosti vjeruju kako ih ono vodi tijekom njihovog života te kako oni mogu utjecati na prisutnost istoga u njihovim životima (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Osobe sa sveprisutnom duhovnosti najčešće provode određene duhovne aktivnosti, poput molitve, joge ili meditacije (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Isto tako, osobe s navedenim stupnjem važnosti duhovnosti u životu vjeruju u život poslije smrti. Navedeno vjerovanje u život poslije smrti se ogleda u vjerovanju u raj, reinkarnaciju ili pak kao prijelaz osobe u novu dimenziju (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Kada govorimo o sljedećoj vrsti, odnosno tipu duhovnosti, popratnoj duhovnosti, govorimo o pojedincima koji smatraju kako postoji viša sila koja ih ohrabruje i podržava kada oni nisu u stanju isto činiti za sebe (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Životni smisao osoba s popratnom duhovnosti jest ostati povezan s transcendentnim, odnosno da ispune svoju životnu svrhu postojanja (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Za razliku od osoba sa sveprisutnom duhovnošću, osobe ovog tipa duhovnosti smatraju kako oni sami ne mogu utjecati na prisutnost transcendentnog, nadnaravnog u njihovim životima, no ono svakako ima utjecaj na njih. Dakle, osobe s popratnom duhovnošću smatraju kako ne mogu utjecati na transcendentno, no transcendentno ima te može utjecati na njih sam i njihove živote (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Duhovne aktivnosti koje osobe s ovim tipom duhovnosti opisuju jesu molitva, odlazak u crkvu, sjećanje na inspirativnu sliku ili tekst te osjećaj povezanosti s nadnaravnim, ljudima ili prirodom (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Vjerovanje u život poslije smrti se razlikuje među osoba s ovim tipom duhovnosti. Vjera u život poslije smrti varira od povezanosti s preminulom osobom, vizualizacijom života poslije smrti, prelaska u novu dimenziju do vjere u život nakon smrti, ali bez jasne slike o istom (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Sljedeći tip duhovnosti koji ćemo obrađivati jest zatvoreni tip duhovnosti. Zatvoreni tip duhovnosti se odnosi na osobe koji ističu svoju osobnu odgovornost i kontrolu nad svojim životom, pri čemu ranija životna iskustva imaju velik utjecaj na njihovo vjerovanje (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Osobe sa zatvorenom duhovnošću imaju potpunu kontrolu nad svoji životom te u svakom trenutku mogu na njega utjecati. Transcendentno povezuju sa vlastitim životnim stavovima te s odnosima s drugim osobama (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Nadnaravna iskustva koja spominju jesu iskustvo strahopoštovanja i ljepota u životu te osjećaj povezanosti s drugima. Dakle, osobe sa zatvorenim tipom duhovnosti ne

ističu važnost povezanosti s nadnaravnim ili važnost njihovog životnog postojanja. Duhovne aktivnosti koje ističu jesu meditacija ili prakticiranje joge. Osobe sa zatvorenim tipom duhovnosti u manjoj mjeri vjeruju u život nakon smrti (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). I posljednji tip duhovnosti, odsutna duhovnost, kao i što sam naziv sugerira govori o osobama koje ne pridaju nikakva duhovna značenja vlastitom životu (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Osobe koje imaju odsutnu duhovnost, navode neke druge životne vrijednosti i ciljeve poput uživanja u životu, zdravlja, kvalitetno provedenog vremena i drugo (Uwland-Sikkema i sur., 2018.). Uzimajući u obzir gore navedenu tipologiju duhovnosti možemo zaključiti kako duhovnost ima različiti utjecaj i važnost u životu svake osobe. Navedena tipologija na jasan način objašnjava zastupljenost te odnos pojedinaca prema duhovnosti te na koji se način ista ogleda u njihovim životima.

4. Duhovnost i socijalni rad

Životni stil, modernog čovjeka današnjice, obilježen je neprestanim tehnološkim napretkom te promjenama koje taj isti napredak donosi u životu svakog pojedinca. Sve to utječe na kvalitetu života pojedinca. Može doći do otuđenosti čovjeka ili pak do senzibiliziranja te humaniziranja čovjekove svijesti o živo koji živi (Domazet, 2006.). U takvom modernom svijetu, kod pojedinca se javlja želja da pored tjelesnog bude i duhovno biće, da bude duhovno poučen (Vugdelija, 2016.; Srdanović, 2017.). Naime, duhovnost može ponuditi odgovore na sva ona pitanja koja zanimaju modernog čovjeka. Pitanja o životnom smislu, svrsi su najčešća pitanja koja se postavljaju u ovim modernim vremenima. Upravo iz tog razloga čovjek se sve više okreće te posvećuje svojoj duhovnoj dimenziji. Upoznavanjem svoje duhovne dimenzije čovjek želi pronaći odgovore na pitanja koja ga zanimaju te na taj način svojevrsno povećati kvalitetu svog života. Unaprjeđenjem i povećanjem kvalitete života bavi se i struka socijalnog rada. Socijalni radnici primjenom znanja i teorija socijalnog rada te društveno-humanističkih znanosti nastoje odgovoriti na izazove pojedinca i društva te na taj način poboljšati njihovu dobrobit, odnosno kvalitetu života. U svojoj praksi socijalni radnici primjenjuju holistički pristup. Stavljaju pojedinca, korisnika u središte pomažućeg procesa. Stavljajući korisnika u središte procesa usmjeravaju se na pojedinca kao cjelovito biće te uzimaju u obzir sve njegove dimenzije i karakteristike. Upravo je duhovnost jedna od dimenzija čovjeka te kao takva

predstavlja neizostavan dio holističkog pristupa (Hodge, 2011.; Đuran, 2015.; Štambuk, 2017.). Dakle, u praksi socijalnog rada važno je u obzir uzeti sve aspekte korisnikovog života, uključujući i korisnikovu duhovnost (Oxhandler i Pargament, 2014.; Kvarford i sur., 2018.). Isto tako, duhovnost je unutar prakse socijalnog rada povezana s vrijednostima i etikom te poprima dinamičan odnos uzajamnosti, svjesnosti i kreativnosti (Canda i Furman, 1999., prema Leutar i sur., 2013.). Duhovnost može usmjeriti te pridati značenje životu te isto tako oblikovati zanimanje koji su socijalni radnici izabrali (Leutar i sur., 2013.). S obzirom na važnost koncepta duhovnosti za praksu i etiku socijalnog rada duhovnost bi trebala zauzeti i važno mjesto na području edukacije socijalnih radnika (Streets, 2009.; Leutar i sur., 2013.; Kvarford i sur., 2018.). Primjerice, postojeći sustav obrazovanja socijalnih radnika, omogućuje budućim stručnjacima da o konceptu duhovnosti nešto više saznaju na izbornom kolegiju Duhovnost i socijalni rad, koji se izvodi na preddiplomskom studiju socijalnog rada na Pravnom fakultetu u Zagrebu. S druge strane, socijalni radnici po završetku studija tijekom obavljanja svojeg posla primjećuju važnost duhovnosti u svom radu te upravo oni ističu kako im je duhovnost u radu s korisnicima izuzetno važna (Leutar i sur., 2013.). Stručni radnici integracijom duhovnosti u svom radu mogu pomoći korisnicima na način da se osjećaju vrijednima u potrazi za smislom života te na taj način čine početne korake u pomažućem procesu (Moss, 2002., prema Leutar i sur., 2013.). Pored važnosti duhovnosti za same korisnike, duhovnost predstavlja važnu ulogu i za socijalne radnike. Duhovnost ima važnu ulogu u očuvanju dobrobiti, emocionalne snage, profesionalizma socijalnih radnika te održavanja odnosa sa suradnicima (Leutar i sur., 2013.). Iz svih navedenih činjenica možemo uvidjeti kako je duhovnost moguće integrirati te prožeti kroz djelatnost i struku socijalnog rada. Duhovnost olakšava korisnicima, ali i stručnjacima put ka adekvatnim rješenjima te pomaže u traženju životne svrhe i pozitivnog gledanja na život (Leutar i sur., 2013.).

4.1. Primjena duhovnosti: korisnik

U ovom poglavlju rada ćemo поближе pojasniti mogućnost i važnost primjene koncepta duhovnosti u radu s korisnicima. U prethodnim dijelovima rada nekoliko puta je navedeno kako duhovnost može utjecati na životni stil pojedinca te sukladno tome može pomoći u nošenju sa životnim događajima pa tako i životnim izazovima. Duhovnost pomaže u nošenju s kriznim situacijama i prevladavanju izazovnih

razdoblja na način da nudi društvenu podršku, nudi sredstva za suočavanje sa stresom, pridonosi dobrobiti te ukupnoj kvaliteti života (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.; Kelly i Eddie, 2020.). Nadalje, pored navedeno duhovnost može predstavljati snažan izvor otpornosti kod pojedinca (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Izvor otpornosti se ogleda u učestaloj duhovnoj praksi, odnosno duhovnim aktivnostima koje mogu utjecati na smanjenje negativnih učinaka stresa koji dolaze kao posljedica izazovnog razdoblja u životu korisnika (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Naime, izazovno razdoblje za korisnika predstavlja razdoblje u kojemu u većoj mjeri propitkuje životni smisao, osjećaje koji se javljaju u njemu te na taj način potiče duhovnu dimenziju u sebi. S druge strane, formiranjem životnog smisla kod osobe može doći do osjećaja olakšanja, mira te izvora tog istog mira koji mogu utjecati na bolju mentalnu sliku pojedinca. Važnost duhovnosti za korisnika proizlazi i iz činjenice da je svaka pojedina čovjekova dimenzija jednako važna za pravilno funkcioniranje čovjeka. Podsjetimo se da duhovna dimenzija uz tjelesnu, emocionalnu te društveni dimenziju, čini četiri čovjekove dimenzije. Važnost duhovnosti pokazala se važnim čimbenikom rada s osobama s poteškoćama mentalnog zdravlja (Starnino, Gomi i Canda, 2014.; Carlisle, 2023.). Naime, prema Carlisle (2023.) duhovnost te predmeti koji imaju duhovnu važnost za korisnika bili su važni dionici oporavka korisnika. Korisnici u duhovnim predmetima te duhovnosti općenito pronalaze svoj mir te sigurno utočište te se osjećaju sigurnijim tijekom procesa oporavka. Isto tako, duhovnost može utjecati i na sam odnos korisnika i socijalnog radnika. Naime, duhovnost i vjera obliku pogleda na svijet te sukladno tome mogu utjecati na komunikaciju sa stručnjacima prilikom pomažućeg procesa (Kwan i sur., 2020.). Pored navedenog odnosa korisnika i stručnjaka, duhovnost oblikuje i korisnikov pogled na samu poteškoću, odnosno problem zbog kojeg se obraća stručnjaku za pomoć (Kwan i sur., 2020.). Negativni ili pozitivni odnos prema vlastitim izazovima mogu utjecati na sam proces oporavka te ishode istoga. Iz tog razloga važno je na koji način sam korisnik gleda na vlastite životne poteškoće. Socijalni radnik će bolje razumjeti korisnika te njegove životne poglede ukoliko poznaje duhovna i religiozna obilježja istog korisnika (Agbawodikeizu i sur., 2022.). Pored situacija gdje se osoba javlja kao korisnik sam za sebe imamo situacije gdje je korisnik zapravo cijela obitelj. Duhovnost također predstavlja važan resurs snage i otpornosti na razini obitelji. Duhovni stavovi, uvjerenja i aktivnosti povećavaju

kohezivnost u bračnoj i obiteljskoj zajednici te na taj način doprinose razinu otpornosti obitelji (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Otpornost obitelji podrazumijeva proces pozitivne adaptacije, održavanje obiteljske povezanosti te očuvanje mentalnog zdravlja svakog člana obitelji (Doležal, 2006., prema Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Neki od mogućih obiteljskih rizika, gdje je moguće primijeniti duhovnost kao resurs, jesu slučaj bolesti, starosti i starenja, invaliditeta, narušenih bračnih i obiteljskih odnosa, siromaštva, smrti i promjena koje dovode do narušavanja odnosa unutar obitelji.

4.2. Primjena duhovnosti: stručnjak

U prethodnom poglavlju bilo je nešto više riječi o mogućnosti i važnost primjene koncepta duhovnosti u radu s korisnicima, za same korisnike. U ovom dijelu rada pozabaviti ćemo se upotrebom koncepta duhovnosti za stručnjake, socijalne radnike koji provode praksu socijalnog rada s korisnicima. Empatija, predanost radu, strpljivost, poštovanje, ljubav prema korisnicima te vjera u pozitivan ishod rada su neke od vrlina koje bi trebali posjedovati kvalitetni socijalni radnici (Leutar i sur., 2013.). Navedene vrline smatraju se dijelom duhovne dimenzije čovjeka. Dakle, same vrline socijalnih radnika, koje potječu iz njihove duhovne dimenzije, prikazuju važnost duhovnosti za socijalne radnike. Nadalje, važnost inkluzije duhovnosti i religioznosti u praksu socijalnog rada se ogleda i u činjenici kako upravo duhovnost može utjecati na odnos stručnjaka prema korisniku (Rinkel i sur., 2018.; Agbawodikeizu i sur., 2022.). Istraživanje je pokazalo da socijalni radnici koji koriste duhovne koncepte u radu s korisnicima te ukoliko poznaju duhovna obilježja korisnika mogu bolje razumjeti svoje korisnike. Stupanj razumijevanja i jasnoća komunikacije izuzetno su važna za pomažući proces te suradni odnos između stručnjaka i korisnika. Potrebna je jasna komunikacija te razumijevanje korisnika i njegovih potreba ukoliko želimo da pomažući proces dovede do pozitivnog ishoda, odnosno rješenja nekog problema. Isto tako, osjećaji shvaćenosti i razumijevanja, kojima doprinosi upravo duhovnost, a ne osjećaj osuđivanja od socijalnog radnika su važni za korisnika jer ukoliko su prisutni osjećaji shvaćenosti i prihvaćanja započinje kvalitetan odnos stručnjaka i korisnika (Leutar i sur., 2013.). Nadalje, osobna duhovnost stručnjaka može se povezati s obilježjima izvršavanja njihovih profesionalnih karijera, odnosno provođenjem prakse socijalnog rada (Kwan i sur., 2020.). Duhovnost i vjera socijalnih radnika oblikuje

njihov pogleda na svijet te izazove s kojima korisnici dolaze (Kwan i sur., 2020.). Primjenom duhovnosti stručnjaci pronalaze odgovore na koji način pomoći korisniku da pronađe smisao, odluči se na promjenu te se usmjeri ka rješenju problema (Leutar i sur., 2013.). Isto tako, pomoću vjere i duhovnosti socijalni radnici tumače svoj posao kao misiju, dužnost pomaganja drugima te širenje ljubavi u svijetu (Kwan i sur., 2020.). Socijalni radnici koji imaju takav stav prema vlastitom poslu više će prednosti, u radu s korisnicima, pridavati duhovnim metodama (Pandya, 2021.). Duhovne metode usmjeravaju se na duhovnu dimenziju korisnika te nastoje korisniku pomoći zadovoljiti duhovne potrebe te zatim usmjeriti na rješavanje problema. Socijalni radnici trebaju prihvatiti metodu oporavka korisnika, ne osuđivati, podržati oporavak te prepoznati važnost duhovnosti za svakog korisnika zasebno (Fox i Videmšek, 2019.). Pored individualiziranosti rada potrebno je posebnu brigu posvetiti multikulturalizmu korisnika. Korisnici mogu biti pripadnici različitih kultura te duhovnost može zauzimati različito mjesto u njihovim životima te je potrebno posebnu pozornost obratiti na isto. Socijalni rad je profesija koja od svojih stručnjaka iziskuje da svoje brige i poteškoće koje su vezane uz profesionalni rad ne nose u privatne živote, već da se od istih rastereti (Leutar i sur., 2013.). U navedenom im može pomoći duhovnost. Baš poput drugih ljudi, socijalni radnici svoj vlastiti mir i osjećaj nade i vjere mogu pronaći u duhovnim aktivnostima koje im pomažu da se povežu s nadnaravnim te pronađu krajnji životni smisao. Isto tako, duhovnost predstavlja zaštitni čimbenik u sprečavanju sagorijevanja na poslu te istovremeno kao sredstvo profesionalno, ali i osobnog, usavršavanja socijalnih radnika (Leutar i sur., 2013.). Jedan od načina profesionalnog usavršavanja socijalnih radnika, a gdje je moguće primijeniti duhovnost jest supervizija. Naime, supervizija se smatra kreativnim procesom tijekom kojeg stručnjak, zajedno sa supervizorom, uči iz vlastitih iskustava, traži moguća rješenja problema s kojima se susreće u radu, sagledava situaciju korisnika te njegove resurse, sagledava svoje misli, osjeća i resurse te odnos s korisnikom iz različitih perspektiva (Ajduković i Cajvert, 2004.). Supervizija je mjesto gdje supervizanti, socijalni radnici imaju priliku propitati svoje odluke te različite situacije s kojima su se suočili. Takvo propitkivanje često uključuje i propitivanje vlastitih vrijednosti, stavova i vjerovanja koji su povezani sa samom duhovnosti. Rezultati istraživanja Leutar (2023.) govore kako je duhovnost srodna tema

superviziji. Duhovni aspekti isprepliću se s vrijednostima i svrhom supervizije (Leutar, 2023.). Duhovnost se u superviziji često javlja kada je riječ o situacijama gdje se korisnik suočava s rizicima bolesti, invaliditeta, izbjeglištva, procesom starenja te zlostavljanjem djece (Leutar, 2023.). Tema duhovnosti u superviziji ima značajnu ulogu i kada je riječ o etičkim dilemama stručnjaka za vrijeme supervizijskog procesa (Leutar, 2023.). Supervizori koriste duhovnost kao resurs otpornosti tijekom donošenja odluka u vezi sa određenim životnim izazovima te teškim životnim događajima (Leutar, 2023.). Primjena duhovnih metoda u procesima supervizije je moguća, no svakako treba posebnu pažnju posvetiti potrebama supervizanata i njihovoj motivaciji te educiranosti i znanjima supervizora koji su neophodni za primjenu ove metode rada (Leutar, 2023.).

4.3. Potrebna znanja

U prethodnom poglavlju navedeno je kako je potrebno da supervizori, koji koriste duhovnost u procesu supervizije, posjeduju određena znanja te imaju određenu razinu educiranosti za primjenu duhovnosti. Isti slučaj je i sa svim drugim stručnjacima, socijalnim radnicima koji žele primjenjivati duhovne metode u svom radu. Potrebno je da socijalni radnici koji žele primjenjivati duhovnost i vjeru u radu te se žele baviti religijom i vjerskim uvjerenjima imaju određenu razinu znanja, pismenosti te vještine o istoj (Streets, 2009.; Senreich, 2013.; Crisp i Dinham, 2019.). Pored obveznih edukacija, etički kodeksi mogu doprinijeti razvoju vjerske pismenosti socijalnih radnika (Crisp i Dinham, 2019.). Znanja koja bi socijalni radnici trebali posjedovati odnose se na 6 bitnih kategorija. Riječ je o kategorijama duhovne procjene (evaluacije) korisnika, zatim vlastitoj samosvijesti socijalnog radnika, prepoznavanju korisnikovih resursa u duhovnoj zajednici, uspostavljanju sigurnog okruženja da bi se duhovne metode mogle primijeniti, promociji poštovanja duhovnih različitosti unutar grupnog rada te suradnji s duhovnim vođama (Gilbert, 2000.). Navedena znanja, koja bi socijalni radnici posjedovali o duhovnosti i vjerskim uvjerenjima pomažu socijalnim radnicima u procesu stjecanja uvida u utjecaj duhovnosti i vjerskih uvjerenja na praksu socijalnog rada (Fox i Videmšek, 2019.). Ukoliko socijalni radnici ne posjeduju navedena znanja praksa i definicija duhovnosti se ne bi se trebale primjenjivati u praksi (Carrington, 2013.; Taylor, 2023.). U takvim situacijama bi trebalo pričekati s primjenom duhovnosti te izbjegavati upotrebu duhovnog rječnika u praksi (Taylor,

2023.). Trebao bi se provoditi duhovni pregled umjesto zahtjevnije duhovne procjene koja iziskuje veću razinu znanja te širi spektar vještina od duhovnosti (Taylor, 2023.). U slučaju nezadovoljenja potreba korisnika, radi najboljeg interesa korisnika, korisnika je potrebno uputiti duhovnim stručnjacima.

5. Hagioterapija

Na području znanosti i terapije dolazi do pojave nove vrste terapije, hagioterapije. Hagioterapija se smatra novitetom na znanstvenom i terapijskom području (Ivančić, 2019.). Naziv hagioterapija potječe od grčkih riječi *hagios* što u prijevodu znači svet te riječi *therapeuo* što bi značilo liječiti. Svojim sadržajem, hagioterapija se nalazi između psihologije, psihoterapije i psihijatrije te religije i pastoralnog djelovanja Crkve (Ivančić, 2019.). Predmet rada, odnosno ono čime se hagioterapija bavi jest duhovna duša čovjeka koja je zaslužna za rad čovjekovog duhovnog organizma. Naime, hagioterapija proučava, pronalazi terapijske postupke te ozdravlja duhovnu dušu te se zbog toga i može nazvati terapijom (Ivančić, 2019.). U postupku ozdravljenja duhovne duše hagioterapija se usmjerava na traume, rane i bolesti duhovne duše (Ivančić, 2019.). Baš poput fizičkog čovjekovog tijela tako i duhovna duša čovjeka ima svoje rane, bolesti i traume koje je potrebno zaliječiti (Ivančić, 2007.). U slučaju ranjenosti duhovne dimenzije čovjeka, odnosno njegove duhovne duše, potrebno je primijeniti duhovne načine ozdravljenja. Hagioterapija se smatra svetom jer upravo na tom putu ozdravljenja duše, ona se dotiče svetog predjela čovjekovog bića, samog Stvoritelja (Ivančić, 2019.). Samu potvrdu njezine svetosti možemo vidjeti i u korijenu njezinog naziva. Hagioterapiju je moguće provoditi na dvije razine. Riječ je o individualnoj i društvenoj razini. Provođenje hagioterapije na individualnoj razini naziva se mikroterapija te se ona provodi u centrima za hagioterapiju. Obuhvaća rad s pojedincem, korisnikom. Makroterapija je naziv za provođenje hagioterapije na društvenoj razini. Makroterapiju je moguće provoditi pomoću skupa, seminara, tribina ili medija. Zajednica Molitva i Riječ provela je registraciju hagioterapije te ista zajednica nadzire rad i provodi sustavnu edukaciju hagioasistenata. Provođenje hagioterapije smije obavljati isključivo osoba, hagioasistent koja je član zajednice Molitva i Riječ.

5.1. Prikaz razvoja hagioterapije

Utemeljiteljem hagioterapije smatra se profesor Tomislav Ivančić. Tomislav Ivančić bio je hrvatski svećenik i profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Pored svećeništva i rada na fakultetu Tomislav Ivančić se bavio uredništvom znanstvenog časopisa Bogoslovske smotre, surađivao je s brojnim teološkim časopisima te je bio član Društva hrvatskih književnih prevoditelja. Tijekom života se posvetio istraživanju čovjekove egzistencijalno-duhovne dimenzije. Prilikom stvaranja praktičnog modela suvremene evangelizacije Tomislav Ivančić se služio ranokršćanskim katekumenama. Treći dio modela suvremene evangelizacije provodi čišćenje i prosvjetljavanje čovjeka na putu u Crkvu (Ivančić, 2019.). S vremenom se navedeni, treći dio modela, počeo upotrebljavati pojedinačno, zasebno. Pomagao je ljudima u nošenju s krizama, osjećajem očaja te u zadovoljenju njihovih potreba (Ivančić, 2019.). Svojim istraživanjima Tomislav Ivančić je došao do zaključka kako je potrebno razviti duhovnu medicinu koja bi bila sastavnica cjelovitom liječenju čovjeka. Potaknut navedenim zaključkom s ciljem stručnije i cjelovitije pomoći ljudima, 1990. godine u Zagrebu osniva Centar za duhovnu pomoć te obučava djelatnike za rad u centrima. Nakon osnutka Centra za duhovnu pomoć i obuke djelatnika dolazi do primjene rada. Primjenom praktičnog rada u Centru javlja se i potreba za znanstvenim i istraživačkim potkrepljenjem tog istog rada (Ivančić, 2019.). Tomislav Ivančić, 1994. godine metodu ozdravljenja čovjekovog duha, duhovne dimenzije naziva hagioterapija. Hagioterapija se u svojim počecima podudarala s molitvama za njućarnje iscjeljenje (Ivančić, 2019.). Razvojem hagioterapije utvrđuje se postojanost mehanizma duha koji sudjeluju u ozdravljenju duha te se hagioterapija smatra dijelom opće terapijske, profane djelatnosti čovječanstva (Ivančić, 2019.). Razvojem hagioterapije javlja se potreba i za obukom dodatnih hagioasistenata. Osnivaju se škole za obuku hagioasistenata. Budući hagioasistenti imali su priliku pohađati obuku u mnogim zemljama Europe i svijeta. Pored Hrvatske, hagioasistenti su se još školovali u Bosni i Hercegovini, Sloveniji, Austriji, Njemačkoj, Belgiji, Nizozemskoj, Švicarskoj, Srbiji, Italiji, Irskoj, Engleskoj, Ukrajini te Sjedinjenim Američkim Državama. Razvoj hagioterapije koji je uslijedio obilježilo je održavanje Simpozija o hagioterapiji 2006. godine. Na temu hagioterapije održano je osam Međunarodnih studija, napisani su brojni diplomski i znanstveni radovi te knjige.

6. Duhovna duša

U prethodnom poglavlju rada, gdje je bilo nešto više riječi o hagioterapiji, navedeno je kako je predmet rada hagioterapije duhovna duša. Naime, hagioterapija se bavi čovjekovim duhovnim organizmom, odnosno njegovim glavnim pokretačem, duhovnom dušom. Hagioterapija se bavi duhovnom dušom na način da ju proučava, traži terapijske postupke te ju ozdravlja (Ivančić, 2019.). Što je to točno duhovna duša čovjeka te koje su njezine rane, bolesti i traume biti će predstavljeno iz nekoliko konteksta. Riječ je kontekstima filozofije, teologije, suvremenih znanstvenih istraživanja te iz konteksta duhovnih sposobnosti. Pojašnjenja duhovne duše iz spomenutih konteksta biti će opisana u dijelu rada koji slijedi.

6.1. Duhovna duša u kontekstu filozofije

Filozofija se smatra znanostu koja proučava cjelovite stvarnosti te ispituje postojanost i podrijetlo izučavanih pojava i predmeta (Ivančić, 2019.). Prvi objekti kojima se filozofija bavi jesu postojanje, egzistencija ili bitak (Ivančić, 2021.). Grane filozofije koje je važno spomenuti u kontekstu ovog rada jesu metafizika te ontologija. Prema Ivančić (2021.). grana filozofije, metafizika se bavi proučavanjem bića, ukoliko ono sudjeluje u postojanju. Druga grana filozofije, ontologija proučava ono što jest, odnosno samo postojanje (Ivančić, 2021.). Ostale grane filozofije proučavaju bića kako jesu kako postoje. Dakle, ontologija i metafizika proučavaju biće ukoliko jest, dok sve preostale grane proučavaju bića kako jesu. Duha se iz perspektive filozofske antropologije proučava pomoću njegovih uzroka i razloga. Prema navedenom duh je prva i posljednja stvarnost iz koje sve ostalo kreće (Ivančić, 2021.). Razvoj čovjeka je omogućen činjenicom da je čovjekov duh slobodan te ga je moguće razviti, a zatim omogućiti i sam razvoj čovjeka. Slobodan čovjek je onaj čovjek koji misli, govori i djeluje pozitivno. Negative misli, djela i riječi mogu oduzeti čovjekovu slobodu te ga zarobiti. Duhovno zdravim, slobodnim čovjekom, čovjeka čini njegova krajnja svrha koja se ogleda u transcedenciji, nadilaženju ograničenja i životnih odluka (Ivančić, 2021.). Naime, čovjek neprestano istražuje objekte koje nadilaze zemaljski svijet. Čovjekovo tijelo i duh su neodvojivi, bez tijela ne može postojati duša niti bez duše može postojati tijelo (Ivančić, 2021.).

6.2. Duhovna duša u kontekstu teologije

Nakon obrade duhovne duše, predmeta rada hagioterapije, u kontekstu filozofije prelazimo na tumačenje duhovne duše u kontekstu teologije. Teologija je je religiozno učenje koje za cilj ima istražiti svjesno čovjekovo biće (Ivančić, 2021.). Teologija nam omogućuje razumijevanje fizikalnih, bioloških i duševnih čovjekovih procesa (Ivančić, 2021.). Prema teologiji temeljna stvarnost, bit i uzrok svega jest duh. Duh je zapravo sami Bog, koji je bitak i pokretač svega oko nas. Ukoliko radimo te unaprjeđujemo svoj duh, pored vlastite dobrobiti doprinosimo i dobrobiti te preobrazbi samog društva i svijeta jer smo mi zapravo sastavni članovi istoga (Ivančić, 2021.).

6.3. Duhovna duša u kontekstu suvremenih znanstvenih istraživanja

Nakon tumačenja duhovne duše u kontekstu filozofije te teologije prelazimo na tumačenje duhovne duše u kontekstu suvremenih znanstvenih istraživanja. Suvremena znanstvena istraživanja smatraju se dijelom empirijskih znanosti. Empirijske znanosti mjerenjima, matematičkim i fizikalnim metodama nastoje ispitati i istražiti zakonitosti te pojave koje nas okružuju. Racionalna inteligencija je ta koja empirijskim znanostima u njihovom procesu istraživanja omogućuje istraživanje pojava i stvarnosti. Empirijske znanosti nastoje obuhvatiti sve više pojava i procesa u svojim istraživanjima. Nastoje ispitati što više čimbenika stvarnosti te na taj način steći jasniju i kvalitetniju sliku stvarnosti koja nas okružuje. Tako i duh čovjeka postaje predmetom i objektom empirijskih istraživanja. Jedna od prvih empirijskih znanosti koja spoznala znanstvene činjenice o duhu čovjeka bila je neuroznanost. Neuroznanost je grana znanosti koja se bavi proučavanjem funkcioniranja ljudskog mozga (Čorlukić i Škifić, 2017.). Ona nam omogućuje da na bolji i jasniji način konceptualiziramo ljudski um te na taj način steknemo dublji uvid u sami mozak bez zaključivanja na temelju vanjskih aspekata ponašanja (Čorlukić i Škifić, 2017.). Tako je, neuroznanost, tijekom proučavanja ljudskog mozga došla i do spoznaje kako upravo čovjekov duh može dati odgovore na pitanjima o samom čovjeku te funkcioniranju čovjekovog mozga (Ivančić, 2021.). Nadalje, sljedeću znanstvenu činjenicu koju možemo dovesti u korelaciju s duhom jest placebo i nocebo-efekt. Placebo i nocebo-efekt se može povezati s asocijativnim učenjem i svjesnim očekivanjima čovjeka (Geers i sur., 2021.). Naime, afektivna stanja kao što su raspoloženje, emocije, volja i stres mogu imati značajnu ulogu u krajnjem ishodu čovjekove situacije (Geers i sur., 2021.). Isto

tako i vjera u povoljan ishod situacije, primjerice djelotvornost liječenja može biti ključna činjenica placebo ishoda (Eccles, 2007.). Dakle, ukoliko osoba vjeruje u pozitivan ishod situacije ili proces navedeno vjerovanje može utjecati na samu djelotvornost primijenjenih tehnika i vještina u istoj situaciji ili procesu. Isto tako, negativna vjerovanja, odnosno sumnje mogu utjecati na razvoj psihogenih bolesti, odnosno negativan razvoj, koji može utjecati na samu osobu, a zatim i na proces liječenja te na cjelokupnu situaciju (Eccles, 2007.). Promotrimo li duh u kontekstu placebo i nocebo- efekta možemo uvidjeti sljedeće. Osoba prakticirajući zdrave navike, krijeposti i vrline tijekom života sjedinjuje se s istim navikama, krijepostima i vrlinama te isti oblikuju njezin pogled na svijet i vlastiti život (Ivančić, 2021.). S druge strane, ukoliko osoba misli, vjeruje te pada pod utjecajem zla navedeno škodi njezinom stanju i životu te može doći do pojave negativnih utjecaja (Ivančić, 2021.). Dakle, ukoliko osoba primjenjuje zdrave životne navike njezin duh i život će biti ispunjeniji te kvalitetniji. S druge strane ukoliko zlo ima velik utjecaj na čovjekov duh i život tada se osoba dovodi u opasnost određenih bolesti koje zahvaćaju duh i tijelo te u krajnosti smanjuju kvalitetu života. Sljedeću znanstvenu spoznaju koju možemo povezati s duhom jest spoznaja antropologa Arthura Joresa. Naime, on je na temelju svojih istraživanja ljudskih bolesti i životinjskih bolest došao do zaključka kako uzrok sedamdeset posto ljudskih bolesti potječe od čovjekove duhovne razine, duha (Ivančić, 2021.). Nadalje, američki genetičar Collins nam nudi spoznaje o čovjekovom genskom zapisu (Ivančić, 2021.). Naime, prema Collinsu Božji plan i projekt predstavlja čovjekov genski zapis te je on odgovoran za čovjekov rast i razvoj (Ivančić, 2021.). Posljednja znanstvena činjenica, koju ćemo prikazati u ovom radu, a može se povezati s duhom jest činjenica o moralnim odlukama. Američki psiholog Daniel Goleman došao je do spoznaja kako moralne odluke bude dobro te utječu na pozitivne emocije kod čovjeka (Ivančić, 2021.). Suprotno od moralnih odluka, negativne misli, grijesi i negativne stvari utječu na pojavu osjećaja mrzovoljnosti, samosažaljenja i depresije kod čovjeka (Ivančić, 2021.).

6.4. Duhovne sposobnosti

Nakon prikaza duhovne duše iz nekoliko različitih konteksta dolazimo do dijela rada u kojem ćemo objasniti način funkcioniranja duhovne duše te navesti duhovne sposobnosti. Duhovne sposobnosti, duhovne duše, nazivamo još i organizmom.

Funkcije organa unutar organizma nosi sami čovjek koji upravlja i raspolaže organizmom (Ivančić, 2021.). Čovjekova osobnost ogledalo je njegovog organizma. Naime, svaka promjena u organizmu, odnosno pojedinim organima duhovne duše, je vidljiva na čovjekovoj osobnosti (Ivančić, 2021.). Dakle, ukoliko čovjek ima ranu ili traumu organizma ili organa duhovne duše navedena rana ili trauma će imati utjecaj na osobnost čovjeka te će dovesti do određenih promjena u čovjekovoj osobnosti. Organizam, duhovna duša je baš poput ljudskog organizma sastavljena od više organa. Organima duhovne duše se smatraju savjest, život, etika, moral, razum, intelekt, svijest, sloboda, srce, karakter, kreativnost, religioznost, Bog i čovjekov smisao (Ivančić, 2023.). Svaki pojedini organ, duhovne duše biti će ukratko objašnjen. Krenimo s prvim i najvažnijim organom duhovne duše, životom. Život se smatra najvažnijim organom jer bez života nema niti čovjeka (Ivančić, 2023.). Čovjek ima dva života: ovozemaljski i duhovni. Na ovozemaljskom životu čovjek može doći pod utjecaj pozitivnih i negativnih činjenica. Na moguće utjecaje negativnih činjenica i samog zla čovjeka upozorava organ savjesti (Ivančić, 2023.). Savjest nastoji čovjeka usmjeriti ka pravom putu (Ivančić, 2023.). Organ etike nastoji istražiti na koji se način čovjek ponaša prema organu savjesti (Ivančić, 2023.). Razinu više u odnosu na etiku predstavlja organ morala. Organ morala nastoji izgraditi čovjeka te ga povezati s njegovim Stvoriteljem (Ivančić, 2023.). Proučavanje materijalnoga, biološkoga i psihičkog omogućuje nam organ razuma (Ivančić, 2023.). Organ intelekta omogućuje nam višu spoznajnu razinu (Ivančić, 2023.). Viša spoznajna razina od spoznajne razine koja je moguća organom intelekta i razuma, jest ona koju nam omogućava organ svijesti (Ivančić, 2023.). Organ slobode čovjeku omogućava izbor između dobrog i zlog. Naime, organ slobode može istovremeno predstavljati sposobnost, ali i opasnost. Ukoliko osoba izabere dobro, organ slobode se smatra sposobnosti. Ukoliko osoba izabere zlo, organ slobode postaje opasnost. Nakupljanje dobrog, ali i zloga događa se u organu srca (Ivančić, 2023.). Organ srca predstavlja centar čovjekovih aktivnosti (Ivančić, 2023.). Sve vrline i krijeposti koje čovjek posjeduje nalaze se u organu karaktera (Ivančić, 2023.). Svaki čovjek ima svoj životni smisao i svrhu postojanja. Tijekom ispunjenja svrhe svog života čovjeku pomaže organ kreativnosti (Ivančić, 2023.). Organ religioznosti čovjeku omogućuje ostvarenje odnosa i komunikacije s Bogom (Ivančić, 2023.). Poznavanje svih navedenih organa duhovne duše važno je za

sve hagioasistente. Poznavanje činjenica o organima duhovne duše te mogućim rana i traumama omogućuje ispravno liječenje čovjeka i njegove duhovne duše.

7. Područja hagioterapije

Kao što je u prethodnim dijelovima rada spomenuto glavni predmet rada hagioterapije jest čovjekova duhovna duša. Nakon što smo pojasnili što je to duhovna duša vrijeme je da vas upoznamo na koji način hagioterapija pristupa liječenju čovjekove duhovne duše. Cilj i zadaća hagioterapije ogleda se u proučavanju i liječenju antropološke razine čovjeka pomoću četiri područja hagioterapije (Ivančić, 2023.). Navedena četiri područja hagioterapije odnose se na područje patologije, terapije, dijagnoze te područje antropologije. Prvo područje koje ćemo obrađivati jest patologija. Predmet proučavanja i istraživanja znanosti patologije jesu čovjekove bolesti i patnje (Ivančić, 2019.). Patologija promatrana u okviru hagioterapije, hagioterapijska patologija, odnosi se na bavljenje bolesti i patnji čovjeka na njegovoj duhovnoj razini. Sve bolesti i patnje čovjekove duhovne dimenzije mogu se očitovati te su vidljive u osobnosti čovjeka (Ivančić, 2023.). Osjećaji koje možemo povezati s patnjama i bolestima duhovne duše jesu osjećaj bezvrijednosti, nesposobnosti, samosažaljenja te osjećaj bijega od samog sebe. Tijekom prisutnosti navedenih osjećaja osoba je sklonija osamljivanju, upotrebi sredstava ovisnosti te postoji mogućnost udaljenja od Boga i drugih osoba koje žele pomoći toj osobi u njezinim patnjama i boli. Područje hagioterapijske terapije odnosi se na postupke koji za cilj imaju ublažiti ili ukloniti duhovnu bol, traumu ili bolest duhovne duše (Ivančić, 2007.). U postupku hagioterapijskog liječenja, odnosno primjene terapije, hagioasistenti se usmjeravaju na liječenje uzorka boli i trauma (Ivančić, 2023.). Terapijom u postupku hagioterapije, hagioasistenti nastoje pomoći korisnicima da shvate i razumiju kako su željeni, ljubljeni te sposobni (Ivančić, 2023.). Postoje tri vrste terapije, prema stanju duhovne duše. To su kognitivne, aksiološke i antropološke terapije (Ivančić, 2007.). Kognitivnom terapijom osobi se omogućuje uvid u funkcioniranje njegove duhovne duše te se pojašnjavaju moguće traume, bolesti i devijacije duhovne duše. Neke od trauma ili devijacija duhovne duše s kojima se korisnici susreću su pogrešne slike o sebi, drugima, Bogu, kriva spoznaja o grijehu te mnoge druge. Jedan od važnijih koraka u kognitivnoj terapiji jest sama spoznaja da postoji trauma i bolest duhovne duše (Ivančić, 2007). Spoznaja o prisutnosti bolesti ili devijacije može biti dovoljna za

početak procesa ozdravljenja (Ivančić, 2007). Aksiološka terapija, se odnosi na ulogu morala i etičnosti u korisnikovu životu (Ivančić, 2007). Aksiološkom terapijom se nastoji kod korisnika zamijeniti negativan stav o životu s pozitivnim stavom (Ivančić, 2007). Treća vrsta terapije, antropološka terapija se bavi temeljnim, egzistencijalnim i aktualnim traumama i bolestima (Ivančić, 2007). Antropološka terapija se bavi obradom tema bezuvjetne ljubavi, oslobađanja od straha i nepovjerenja, pomirenjem pacijenta sa samim sobom i drugima, temama ovisnosti i vježbanju u vrlinama, odricanju poroka te temom molitve za temeljne vrijednosti (Ivančić, 2007.). Sljedeće područje hagioterapije jest dijagnoza. Hagioterapijska dijagnoza uključuje postupke otkrivanja uzroka boli, trauma i bolesti duhovne duše čovjeka. Dijagnozu u postupku hagioterapije moguće je provesti pomoću upitnika (Ivančić, 2007). Upitnikom hagioasistent nastoji ispitati razloge korisnikovog dolaska te dobiti dublji uvid u bolest ili traumu duhovne duše. Pored upotrebe upitnika, dijagnozu u postupku hagioterapije moguće je postaviti pomoću simptoma osobe. Simptomi se dijele prema duhovnim patnjama te mogu biti egzistencijalni, bazični i specifični simptomi (Ivančić, 2019.). Egzistencijalni simptomi nose intelektualne znakove, bazični simptomi su u velikoj mjeri agresivni simptomi te su specifični simptomi oni simptomi koji su u suprotnosti od simptoma zdrave duše (Ivančić, 2019.). Na temelju postavljene dijagnoze hagioasistent usmjerava duhovnu terapiju te nastoji pomoći korisniku u procesu uklanjanja duhovne boli i traume. Posljednje područje hagioterapije, antropologija se bavi proučavanjem duhovne duše u okviru patologije i terapije (Ivančić, 2019). Hagioterapijska antropologija se bavi proučavanjem ranjene duhovne duše kojoj je potrebna primjena duhovne terapije (Ivančić, 2021.). Ranjenost duhovne duše dovodi se u vezu s sveukupnim čovjekovim zdravljem te se u navedenom ogleda važnost ozdravljenja duhovne duše (Ivančić, 2019). Korisnika, čovjeka je tijekom procesa ozdravljenja potrebno sagledati razumom. Naime, čovjek je kompleksno biće koje ima svoje dijelove. Ukoliko želimo bolje razumjeti čovjeka te njegovu duhovnu dimenziju potrebno je istražiti samu duhovnu dimenziju te njezine sastavnice, a ponajprije duh koji je srž duhovnog organizma.

8. Primjena metode hagioterapije u socijalnom radu

8.1. Primjena koncepta duhovnosti u socijalnom radu

Glavni konstrukti ovog preglednog rada bili su socijalni rad te duhovnost. Konstrukt duhovnosti je tijekom pisanja ovog rada definiran pomoću nekoliko definicija. Prema jednoj od definicija duhovnost se povezuje s područjem čovjekove egzistencije (Leutar i Leutar, 2010.). Prema istoj definiciji, duhovnost daje osjećaj životnog smisla, povezanosti, integriteta i nade za svaki pojedini život ponaosob (Leutar i Leutar, 2010.). Dakle, ukoliko duhovnost promatramo iz perspektive navedene definicije, duhovnost za svaku osobu može označavati različito. Svaka osoba pridodaje vlastitom životu smisao, osjećaje povezanosti i nade koji ovise o svakom pojedincu osobno. S druge strane, konstrukt socijalnog rada nije definiran na isti način, te on ne sadrži dio osobnog u svojem značenju. Socijalni rad je u ovom preglednom radu promatran na način u kojem on poprima značenje „*praktično utemeljene profesije i znanstvene discipline koja promiče socijalne promjene i razvoj, socijalnu koheziju, te osnaživanje ljudi za njihovo samostalno i slobodno djelovanje* (IFSW, 2014.). Nadalje, socijalni rad uključuje rad s ljudima te društvenim strukturama s ciljem povećanja njihove dobrobiti (IFSW, 2014.). Praksa socijalnog rada ima korijene u društvenim strukturama te u društvu općenito jer se zapravo bavi socijalnim problemima (Hassan, 2016.). Dakle socijalni radnici tijekom obavljanja svog posla ostvaruju kontakt te stvaraju odnose s različitim dionicima društva te različitim društvenim skupinama ljudi. Kako će izgledati te na koji način će se razvijati odnos između stručnjaka i korisnika te općenito stručnjaka, socijalnih radnika prema svojem poslu ovisi o raznim čimbenicima. Neki od čimbenika mogu biti karakterne osobine stručnjaka i korisnika, dosadašnja iskustva, stavovi stručnjaka i korisnika te znanja i vještine koje posjeduju stručnjaci. S druge strane na koji će način korisnici promatrati životne okolnosti u kojima se nalaze te na koji način će se s istim suočavati može ovisiti o istim čimbenicima. Prema teoriji temeljenoj na vlastitim uvjerenjima (*belief-based theory*) ono što smatramo neupitno istinitim te ima određenu važnost u našim životima može utjecati upravo na razumijevanje i tumačenje stvari i odnosa u našim životima (Yeung i Chan, 2014.). Duhovnost čovjeka, koja proizlazi iz odnosa s drugima, ali i samim sobom te razvijenog osobnog sustava vrijednosti može oblikovati način shvaćanja događanja u našem okruženju te utjecati na odgovore pojedinaca na te iste događaje

(Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.). Naime, vjera i duhovna uvjerenja imaju značajan utjecaj na ljudsku psihologiju, a samim time duhovnost, njezina uvjerenja i odanost tim istim uvjerenjima oblikuje i utječe na čovjekovu osobnost (Akhir, 2011.). Tumačeći duhovnost na taj način i uzimajući u obzir teoriju temeljenu na vlastitim uvjerenjima upravo vjerska i duhovna uvjerenja, kao dio duhovnosti čovjeka, mogu utjecati na formiranje profesionalnih identiteta stručnjaka (Kwan i sur., 2020.). Profesionalni identitet stručnjaka kojeg čini kognitivni okvir zajedno s vjerskim te duhovnim okvirom usmjerava te utječe na procjene, odluke, intervencije, prepoznavanje izazova od strane stručnjaka te ostvarivanje odnosa s korisnicima općenito (Kwan i sur., 2020.). Dakle, duhovna i vjerska uvjerenja osobe zauzimaju važno mjesto u vrijednosnim orijentacijama osoba te ona kao takva promatrana mogu u praksi socijalnog rada mogu različito usmjeravati kognitivne odluke koje su dio profesionalnog odnosa te rada stručnjaka (Kwan i sur., 2020.). Na koji ćemo način promatrati korisnika koji se nalazi ispred nas, njegove izazove te općenito svoj posao socijalnog radnika može varirati ovisno o razini duhovnosti stručnjaka te važnosti te iste duhovnosti u svojem privatnom, ali i profesionalnom svijetu. S druge strane, na koji će se način korisnik suočavati s izazovima te kako će se s njima nositi može ovisiti o njihovoj duhovnoj dimenziji. Duhovnost utječe na način življenja svake osobe pa tako i korisnika te im pomaže u nošenju s kriznim situacijama (Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.; Kelly i Eddie, 2020.). Isto tako, duhovnost može predstavljati važan čimbenik osnaživanja pojedinca u teškim i izazovnim razdobljima te služiti kao izvor otpornosti korisnika (Walsh, 2006., prema Dučkić i Blažeka Kokorić, 2014.).

8.2. Hagioterapija i socijalni rad

U dijelu rada gdje smo nešto više prostora posvetili pojašnjenju pojma hagioterapije, navedeno je kako je hagioterapija novi pojam. Dakle, hagioterapija se smatra određenom novosti, novitetom na području znanosti i prakse te se polako širi mogućnost njezine primjene u društvu. Kao što je isto tako već prethodno navedeno, hagioterapija se bavi duhovnom dimenzijom čovjeka gdje ona nastoji svojim terapijskim djelovanjem proučiti, primijeniti terapiju te ozdraviti duhovnu dušu čovjeka (Ivančić, 2019.). Kako se hagioterapija odnosi na duhovnu dimenziju čovjeka, duhovnost čovjeka, a istu tu duhovnost smo u prethodnom dijelu povezali sa praksom socijalnog rada, može se zaključiti kako postoji mogućnost primjene hagioterapije i u

praksi socijalnog rada. Praksa socijalnog rada se s razvojem i promjenama koje se događaju u društvu neprestano razvija te uvodi nove metode rada. Jedna od tih metoda je i hagioterapija. Socijalni rad i hagioterapija u svom radu se međusobno isprepliću te oplemenjuju jedna drugu. Primjerice, hagioterapija te praksa socijalnog rada na isti način promatraju samog korisnika te im je zajednički cilj pomoći pojedincu, zajednici i društvu u cjelini. Naime, hagioasistenti i socijalni radnici tijekom postupka rada s korisnicima nastoje ispitati poteškoću zbog koje korisnik dolazi, pronaći moguća rješenja i primijeniti ista te pratiti proces primjene rješenja kod samih korisnika. Isto tako, tijekom pomažućeg procesa praksa socijalnog rada te hagioterapija mogu koristiti metode individualnog ili grupnog rada gdje nastoje pomoći pojedincu, grupi ili društvu. Socijalni radnici u svom radu sve više susreću teme koje se odnose na duhovni rast, osjetljivost te teme koje podižu svijest o važnosti duhovne dimenzije korisnika. S navedenim se temama upoznaju putem literature koja obrađuje te iste teme, a namijenjena je upravo socijalnim radnicima (Furness i Gilligan, 2010.). Jedna od terapija koju je moguće primijeniti za obradu navedenih tema s korisnikom, u okviru prakse socijalnog rada jest upravo hagioterapija. Od iznimne važnosti je za korisnika da brine o svojoj duhovnosti i o stanju svoje duhovne duše, jer ukoliko se pojave duhovne rane, bolesti i traume one mogu pored narušene duhovnosti dovesti i do narušenosti drugih dimenzija čovjeka, fizičke ili psihičke. Oporavak duhovnosti korisnika, njegove duhovne dimenzije moguć je jedino duhovnim putem. Ukoliko korisnik, poradi na oporavku svoje duhovne dimenzije moguć je i oporavak na drugim dimenzijama. Spoznaje do kojih dolazi hagioterapija mogu biti od velike pomoći tijekom procesa oporavka duhovnosti korisnika.

8.3. Primjena hagioterapije u socijalnom radu

Metodu hagioterapije moguće je primijeniti na svim područjima prakse socijalnog rada. Kako bi socijalni radnici mogli primjenjivati metodu hagioterapije potrebno je proći edukaciju te zadovoljiti određene uvjete. Pored potrebnih znanja o duhovnosti i vjerskim uvjerenjima, koja su nužna za primjenu u radu (Fox i Videmšek, 2019.) socijalni radnici moraju steći teorijska i praktična znanja o hagioterapiji. Edukacija hagioasistenata se provodi od strane zajednice Molitva i Riječ, koja je i registrirala samu hagioterapiju. Pored formalne edukacije o hagioterapiji, hagioasistenti bi trebali istinski živjeti te se ponašati u skladu s uvjerenjima hagioterapije. Dakle, ukoliko

osoba prođe edukaciju o hagioterapiji, a ne živi istinski svoj život prema onome što hagioterapija ističe, hagioterapija ne bi smjela biti provedena od strane hagioasistenta. Živeći život prema uvjerenjima koja ističe hagioterapije hagioasistent ima dvije uloge u odnosu s korisnikom. Prva uloga se odnosi na ulogu poticatelja promjene, dok se druga uloga odnosi na prenositelja duhovne stvarnosti na svog korisnika (Matijašević i Maglica, 2021.). Isto tako, na taj način hagioasistent ima mogućnost bolje upoznati samoga sebe te svoju duhovnu stranu. Nakon što hagioasistent upozna svoj lik i djelo u potpunosti tek tada može na jasan način upoznati i korisnika koji se nalazi pred njim. Iz perspektive hagioterapije, čovjek je korisnik, ali i sami socijalni radnik odnosno hagioasistent. Prilikom upoznavanja korisnika te rada s korisnikom hagioasistent, odnosno socijalni radnik treba koristiti stečena znanja te poštivati sva načela rada i biti objektivan (Lee i Barrett, 2007.). Ne bi smjelo doći do sukoba zahtjeva profesije i duhovnosti samog hagioasistenta (Miljenović, 2020.). Jedan od uvjeta kojeg je potrebno zadovoljiti kako bi mogli provoditi hagioterapiju jest članstvo u zajednici Molitva i Riječ. Naime, na taj način zajednica Molitva i Riječ, koja je zaslužna za registraciju hagioterapije, nastoji provoditi nadzor nad provedbom hagioterapije. Hagioterapija je namijenjena svim korisnicima, neovisno o njihovom stilu života ili vjerskom opredjeljenju. Važno je samo da primjerice različiti životni stilovi, vjerska opredjeljenja te popratni životni stavovi ne utječu na odnos hagioasistenta, socijalnog radnika i korisnika. Ispravnom edukacijom nastoji se ukloniti navedena mogućnost te omogućiti stvaranja potpunog i iskrenog odnosa između korisnika i socijalnog radnika. Hagioterapija je primjenjiva na svim radnim mjestima gdje socijalni radnici rade. Isto tako, hagioterapija je namijenjena svim korisnicima, neovisno o njihovoj dobi ili skupini kojoj pripadaju. Primjena hagioterapije moguća je i tijekom primjene intervencija unutar socijalnog rada. Neke od tih intervencija mogu biti posvojenje, proces žalovanja, liječenje od sredstava ovisnosti, zlostavljanja, izdvajanja iz obitelji, smještaja korisnika i mnoge druge. Pored mogućnosti primjene hagioterapije u radu s korisnicima, hagioterapiju moguće je primijeniti i za same stručnjake. Hagioterapija je jedan od načina na koji socijalni radnici mogu unaprijediti svoju duhovnu dimenziju. Naime, tijekom obavljanja svojih profesionalnih dužnosti, socijalni radnici često dolaze do svojih granica te se javlja profesionalna iscrpljenost te sagorijevanje koji utječu na sve dimenzije socijalnog radnika, pa tako i njegovu duhovnost. Hagioterapija

omogućuje socijalnim radnicima da se izdignu iz osjećaja nemoći, kojeg u tom trenutku mogu osjećati te da na kvalitetniji način pomognu korisniku.

9. Zaključak

Zbog sve većeg osjećaja tereta kojeg nam nameće moderan, užurbani svijet čovjek se okreće ka drugim stvarima. Stvarima koje nadilaze ovaj svijet. Jedna od tih stvari jest i duhovnost. Čovjek u sve većoj mjeri nastoji istražiti svoju duhovnu dimenziju te pronaći odgovore na pitanja o životnom smislu i svrsi koja ga zanimaju. Duhovnost time sve više počinje biti predmetom istraživanja i znanosti. Znanost socijalnog rada sve više nastoji ispitati primjenu duhovnosti unutar svoje prakse. Literatura koju koriste socijalni radnici sve više spominje i obrađuje teme poput duhovnog rasta, osjetljivosti i svijesti. Proučavajući svoju duhovnu dimenziju čovjek uočava i određene bolesti, rane i traume svoje duhovne duše. Rane, bolesti i traume duhovne dimenzije utječu na funkcioniranje ostalih dimenzija čovjeka te ih je svakako potrebno liječiti. Liječenje duhovne dimenzije čovjeka, njegove duhovnosti moguće je jedino duhovnim putem. Jedna od duhovnih metoda koja nudi mogućnost liječenja duhovne duše jest hagioterapija. U procesu primjene hagioterapije na korisnika se nastoji gledati kao cjelovito biće te se tijekom pomažućeg procesa pomoću različitih faza pomoći nastoji povećati dobrobit korisnika. Hagioterapija svojim podudarnostima i prožimanjem s praksom socijalnog rada otvara mogućnost svoje primjene i u samoj praksi socijalnog rada. Socijalni rad te hagioterapija svojim zajedničkim djelovanjem omogućuju kvalitetniju pomoć korisniku te nastoje povećati dobrobit korisnika. Hagioterapiju je moguće primijeniti na svim područjima socijalnog rada gdje je moguće primijeniti i samu duhovnost čovjeka. To su zapravo sva radna mjesta gdje su socijalni radnici u kontaktu s korisnicima. Kako bi se duhovnost, pa i sama hagioterapija mogle primjenjivati u praksi socijalnog rada potrebno je posjedovati znanja i vještine o navedenim područjima te imati završen stupanj edukacije iz navedenih područja. Pored uvjeta znanja i vještina, socijalni radnici i hagioasistenti bi trebali svojim svakodnevnim življenjem vjere biti primjer i poticatelj promjena svojim korisnicima. Kako bi socijalni radnici mogli biti navedeno svojim korisnicima potreban je napredak u njihovom obrazovanju te profesionalnom očuvanju zdravlja. Naime, o temi duhovnosti na preddiplomskom studiju socijalnog rada na Pravnom fakultetu u Zagrebu, budući socijalni radnici o temu duhovnosti mogu nešto više saznati na

izbornom kolegiju Duhovnost i socijalni rad. Kako je kolegij u skupini izbornih kolegija, nemaju svi studenti mogućnost upoznavanja s navedenom temom. Potrebno je omogućiti većem broju studenata upoznavanje s temom duhovnosti putem preoblikovanja izbornog u obvezni kolegij Duhovnost i socijalni rad ili pak s uvođenjem novim kolegija koji će obrađivati navedenu nastavnu cjelinu. Isto tako, u okviru profesionalnog napretka, potrebno je omogućiti socijalnim radnicima pohađanje supervizijskih grupa gdje će se profesionalnom rastu pristupiti iz perspektive duhovne dimenzije. Navedenim načinima otvaraju se veće mogućnosti primjeni duhovnosti te metode hagioterapije u socijalnom radu. Temu hagioterapije i duhovnosti u socijalnom radu moguće je istražiti i putem drugih istraživačkih metoda te na taj način dobiti jasnije i kvalitetnije podatke i informacije. Ista istraživanja mogu poslužiti kao smjernice za buduće i sadašnje socijalne radnike, kako bi na što kvalitetniji i bolji način mogli pomoći svojim korisnicima.

Literatura

1. Agbawodikeizu, P. U., Levy, S., Ekoh, P. C., Chukwu, N. E., & Okoye, U. O. (2022). Religion and spirituality as a core module in social work education in Nigeria: perspectives of social work educators. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 41(4), 333-350.
2. Akhir, N. S. M. (2011). The concept of belief in religions: a study from the psychological and human behavioural perspectives. *SOSIOHUMANIKA*, 4(2).
3. Anandarajah, G., & Hight, E. (2001). Spirituality and medical practice: using the HOPE questions as a practical tool for spiritual assessment. *American family physician*, 63(1), 81-89.
4. Ajduković, M., & Cajvert, Lj. (2001). Supervizija psihosocijalnog rada kao specifičan oblik profesionalnog razvoja stručnjaka u sustavu socijalne skrbi. *Ljetopis socijalnog rada*, 8(2), 195-214.
5. Ajduković, M. (2008). Socijalni problemi, socijalni rizici i suvremeni socijalni rad. *Revija za socijalnu politiku*, 15(3), 395-414.
6. Bešlić, V. (2017). Duhovnost i duhovnik u palijativnoj skrbi. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 15(1), 88-99.
7. Carlisle, P. (2023). Supporting Dialogue: Using Self-Selected Material Objects to Explore Spirituality, Mental Distress and the Social Worker Role. *The British Journal of Social Work*, bcad249.
8. Carrington, A. M. (2013). An integrated spiritual practice framework for use within social work. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 32(4), 287-312.
9. Chitereka, C. (2009). Social work in a developing continent: The case of Africa. *Advances in Social Work*, 10(2), 144-156.
10. Crisp, B. R., & Dinham, A. (2019). Are the profession's education standards promoting the religious literacy required for twenty-first century social work practice?. *The British Journal of Social Work*, 49(6), 1544-1562.
11. Čorlukić, M., & Škifić, L. (2017). Neuroznanost i psihoanaliza: neuropsihoanalitičko razumijevanje čovjeka. *Socijalne teme*, 4(4), 81-102.
12. Domazet, A. (2006). Budućnost duhovnosti i nova religijska svijest. *Služba Božja*, 46(3), 272-293.

13. Dučkić, A., & Blažeka Kokorić, S. (2014). Duhovnost–resurs za prevladavanje kriznih životnih situacija kod pripadnika karizmatskih zajednica. *Ljetopis socijalnog rada*, 21(3), 425-452.
14. Đuran, L. (2015). *Duhovnost u liječenju psihijatrijskih bolesnika* (Doctoral dissertation, University North. University centre Varaždin. Department of Biomedical Sciences).
15. Eccles, Ron. (2007.). The power of the placebo. *Current allergy and asthma reports*, 7(2), 100-104.
16. Fox, J., & Videmšek, P (2019). EXPLORING THE MENTAL HEALTH AND SPIRITUAL RECOVERY OF AN EXPERT-BY-EXPERIENCE: A DISCUSSION OF THE UNIQUE CONTRIBUTION SOCIAL WORKERS CAN MAKE TO SUPPORT THIS JOURNEY. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 26(2).
17. Furness, S., & Gilligan, P. (2010). Social work, religion and belief: Developing a framework for practice. *British Journal of Social Work*, 40(7), 2185-2202.
18. Geers, A. L., Faasse, K., Guevarra, D. A., Clemens, K. S., Helfer, S. G., & Colagiuri, B. (2021). Affect and emotions in placebo and nocebo effects: What do we know so far?. *Social and Personality Psychology Compass*, 15(1).
19. Gilbert, M. C. (2000). Spirituality in social work groups: Practitioners speak out. *Social Work with Groups*, 22(4), 67-84.
20. Hassan, S. M. (2016). Medical social work: Connotation, challenges and prospects. *Pakistan journal of social sciences*, 36(1), 495-504.
21. Hodge, D. R. (2011). Evidence-based spiritual practice: Using research to inform the selection of spiritual interventions. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 30(4), 325-339.
22. International Federation of Social Workers (2014). *Global definition of social work*. Posjećeno 24.3.2024. na mrežnoj stranici IFSW: <https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
23. Ivančić, T. (2007). Hagioterapija- model terapijske antropologije. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 2007, 1: 7-18.
24. Ivančić, T. (2019). *Hagioterapija u susretu s čovjekom*. Zagreb: Teovizija.
25. Ivančić, T. (2021). *Hagioterapijska antropologija*. Zagreb: Teovizija.

26. Ivančić, T. (2023). *Antropologija-Patologija-Terapija, Osnovni obvezni priručnik za hagioasistente*. Zagreb: Zaklada Tomislav Ivančić.
27. Kang'ethe, S. M. (2014). Exploring social work gaps in Africa with examples from South Africa and Botswana. *Journal of Social Sciences*, 41(3), 423-431.
28. Kelly, J. F., & Eddie, D. (2020). The role of spirituality and religiousness in aiding recovery from alcohol and other drug problems: An investigation in a national US sample. *Psychology of religion and spirituality*, 12(1), 116.
29. Kvarfordt, C. L., Sheridan, M. J., & Taylor, O. (2018). Religion and spirituality in social work curriculum: A survey of Canadian educators. *British Journal of Social Work*, 48(5), 1469-1487.
30. Kwan, C. K., Yeung, J. W., & Kong, C. Y. (2020). THE IMPACT OF RELIGION/SPIRITUALITY ON SOCIAL WORKERS'DAILY PRACTICE. *Ljetopis socijalnog rada*, 27(3), 543-561.
31. Lee, E. K. O., & Barrett, C. (2007). Integrating spirituality, faith, and social justice in social work practice and education: A pilot study. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought*, 26(2), 1-21.
32. Leutar, Z., & Leutar, I. (2010). Religioznost i duhovnost u socijalnom radu. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 45(1), 78-103.
33. Leutar, Z., Leutar, I., & Turčinović, J. (2013). ISKUSTVO SOCIJALNIH RADNIKA O DUHOVNOSTI U SOCIJALNOM RADU. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 20(2).
34. Leutar, I., & Leutar, Z. (2017). Duhovnost kao resurs snage i otpornosti obitelji u rizičnim okolnostima. *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja*, 15(1), 65-87.
35. Leutar, Z. (2023). *Duhovnost u superviziji psihosocijalnog rada* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Law).
36. Matijašević, B., & Maglica, T. (2021). Samoprocjena osoba s problemima u ponašanju o učinkovitosti hagioterapije. *Crkva u svijetu: Crkva u svijetu*, 56(2), 214-232.
37. Miljenović, A. (2010). Integriranje spoznaja u socijalnom radu. *Ljetopis Socijalnog Rada/Annual of Social Work*, 17(2).

38. Nedeljković, N. (2017). *Duhovnost kao čimbenik otpornosti* (Doctoral dissertation, University of Zagreb. Faculty of Education and Rehabilitation Sciences).Bešlić, 2017.).
39. Oxhandler, H. K., & Pargament, K. I. (2014). Social work practitioners' integration of clients' religion and spirituality in practice: A literature review. *Social work, 59*(3), 271-279.
40. Pandya, S. (2021). Social work with environmental migrants: Exploring the scope for spiritually sensitive practice. *Social Work, 66*(2), 148-156.
41. Rinkel, M., Larsen, K., Harrington, C., & Chun, C. (2018). Effects of social work practice on practitioners' spirituality. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought, 37*(4), 331-350.
42. Senreich, E. (2013). An inclusive definition of spirituality for social work education and practice. *Journal of Social Work Education, 49*(4), 548-563.
43. Srdanović, S. (2017). Socijalni aspekti u oblikovanju djetetove duhovnosti i identiteta te njihova konkretna aktualizacija. *Služba Božja, 57*(4), 459-476.
44. Starnino, V. R., Gomi, S., & Canda, E. R. (2014). Spiritual strengths assessment in mental health practice. *British Journal of Social Work, 44*(4), 849-867.
45. Streets, F. (2009). Overcoming a fear of religion in social work education and practice. *Journal of Religion & Spirituality in Social Work: Social Thought, 28*(1-2), 185-199.
46. Šerić, N. (2017). Socijalni rad–pojam, predmet, teorija i praksa. *PREGLED-časopis za društvena pitanja, 58*(1), 223-238.
47. Štambuk, A. (2017). Starost i starenje u zrcalu duhovnosti. *Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja, 53*(2), 142-151.
48. Taylor, E. H. (2023). The myth of spirituality. *Journal of Social Work, 23*(6), 1005-1021.
49. Urbanc, K. (2001). Etika i vrijednosti u socijalnom radu. *Ljetopis socijalnog rada, 8*(2), 153-164.
50. Umland-Sikkema, N. F., Visser, A., Westerhof, G. J., & Garsen, B. (2018). How is spirituality part of people's meaning system?. *Psychology of Religion and Spirituality, 10*(2), 157.

51. Vugdelija, S. (2016). Duhovna djela milosrđa. *Počeci: časopis bogoslova Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja*, 13(1.), 8-9.
52. Zakon o djelatnosti socijalnog rada, Narodne novine, br. 16/19, 18/22
53. Zakon o socijalnoj skrbi, Narodne novine, br. 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23
54. Yeung, J. W., & Chan, Y. C. (2014). Parents' religious involvement, family socialization and development of their children in a Chinese sample of Hong Kong. *Social indicators research*, 117, 987-1010